

222114

Imprimat legal.

BIBLIOTECA ZIARULUI



UNIVERSUL



No. 8

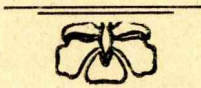
CE AM VĂZUT ÎN ROMANIA MICĂ



ANECDOTE ISTORICE

DE

ARCHIBALD



BUCUREȘTI

EDITURA SOCIETĂȚII ANONIME „UNIVERSUL”

Strada Brezoianu N-rul 11

1926

E. O.

BIBLIOTECA ZIARULUI



UNIVERSUL



No. 8

ARCHIBALD

CE AM VĂZUT ÎN ROMANIA MICĂ

ANECDOTE ISTORICE



Bibl. Univ. Cluj.
Nr. 2960 1926

BUCUREȘTI

EDITURA SOCIETĂȚII ANONIME "UNIVERSUL"

Strada Brezoianu No. 11

1926

222114

**In biblioteca ziarului „UNIVERSUL“
se găsesc de vânzare:**

Prețul

- Nr. 1. **Nach Paris**, Roman de Louis Dumur, în românește de A. P. N. Lei 25
- Nr. 3. **Gösta Berling**, Roman de Selma Lagerloff, în românește de ** cu ilustrațiuni . . . „ 25
- Nr. 4. **Povestea lui Țuguilă** de M. Negru, în versuri și cu ilustrațiuni, vol. II „ 8
- Nr. 5. **Vieți Zdrobite**, Roman de V. Demetrius. . „ 25
- Nr. 6. **Niță Pitpalac cu familia în Evropa**, Noate de om umblat de Costache Glumici. . . „ 30
- Nr. 7. **Ce am văzut la Moscova**, de Henri Beraud, în românește de A. P. N., cu un articol de D. Merejkowsky „ 40

Colecția „Universul Copiilor“ . . . (30 numere) Lei 100

CE AM VĂZUT ÎN ROMANIA MICĂ

— ANECDOTE ISTORICE —

PROTOCOLUL

Sfârșitul, așa de impresionant, al regelui Carol, a lăsat deschisă controversa: fost-a, acest cel mai cu minte suveran dintre contimporanii lui, atât de *prusian* în cât, în ziua când s'a convins că țara se depărtează definitiv de politica Triplei Alianțe, să fi crezut că viața-i, în funcție de Berlin și Viena, nu mai are rațiune; sau că, cunoscător până la amănunt al pregătirii formidabile a imperiului german, întrevedea că Europa va fi învinsă și că România, zdrobită în război, ar avea, pe urmă, să vegezeze, fără prestigiu și fără aspirații, și n'a putut supraviețui perspectivei de ruină desăvârșită a operei întregii sale vieți — mai ales că nimic nu făcea probabilă, atunci, intervenția, într'un sens decizivă, a Americii?

Istoria, dacă vor fi rămas documente, numai ea va putea răspunde care din aceste ipoteze este cea mai cu temei.

Până atunci, cariera acestui superb Domnitor se poate judeca sumar la lumina faptelor.

Venit în perioadă de frământări adânci, când provinciile, abia unite, se găseau, cu concepția de Stat, la răspântie; având să lupte, din prima zi, cu fascinația amintirii lui Cuza, prin

pământean, vrednic și popular; întâmpinat, de la chiar pragul domniei, de boieri răscolnici obișnuiți să-i zică lui Vodă: „vere“; și, drept sprijin, un popor a cărui limbă n'o cunoștea, popor analfabet și cu instituții anachronice — regele Carol ar fi trebuit să renunțe, din capul locului, la tron dacă nu s'ar fi simțit făcut din bronzul din care se toarnă nemuritorii.

Și evenimentele, care aveau să dea aspect nou Europei, se rostogoliau fără întrerupere: eternele intrigi în jurul *bolnavului* de la Bosfor; convenții comerciale cu tâlc politic; rivalitatea activă dintre diferitele constelații europene; războiul franco-german și dezechilibrul care i-a urmat, făceau, pentru cel însărcinat cu straja Orientului, un apostolat căruia nu i s'ar fi putut închina decât omul predestinat pentru această operă de urias

Și pentru misiunea aceasta covârșitoare, regele Carol n'avea două regimente de soldați occidentali — dar avea să preîntâmpine, chiar dela debut, curentul separatist din Moldova, revoluția dela Ploești și *gestul* dela sala Bossel, gest în urma căruia își făcuse geamantanele și n'a renunțat la hotărîrea de a rezilia puterea decât față cu chezașia lui Lascar Catargi cum că, în patru zeci și opt de ceasuri, „va împinge apele la matcă“.

Poporul, ale cărui virtuți strămoșești le-a cultivat regele Carol, și armata, pe care a creat-o pe deantregul, au dobândit neatârănarea, de aceea, ca pentru nici un suveran vreodată, a plâns un neam la moartea lui — a *neamțului!*

Între nenumăratele calități ale regelui Carol, vultur chiar printre Domnitori, era una, care, în România mai vârtos, îl distingea de aproape toată lumea: punctualitatea.

Reflectat, consecuent, metodic, și, ca să slujească de pildă, pururea călare pe protocol, acest cel dintâiu servitor al

Statului se studia până în cele mai migăloase amănunte ale atitudinii. Pentru el, între altele, cum scrisese însuși în albumul *Paris-Murcie*, „exactitatea e politeța regilor“. De aceea, ca să dea exemplu întru aceasta, cabinetul său de lucru avea, drept obiect de primă necesitate, un cronometru — și pentru vizitele pe care le anunța în oraș, calcula, prin curieri, cu ceasornicul în mână, distanțele și timpul întrebuițat pentru a ajunge la destinație, așa în cât, când făcea cunoscut că la ora 8 se duce în inspecție la Malmaison, trompetul dela poarta cazărmei putea să sune „sosirea suveranului“ la 8 fără un minut.

Grija de a ține cât mai sus și cât mai ferit prestigiul Coroanei luase, la Domnitorul țării românești, caracter de superstiție. Ludovic al XIV-lea având să asiste la o solemnitate, ajunsese la locul serbării exact în momentul când sosia ministrul prezident, care urma să-l primească — și se zice că, surprins, ar fi exclamat:

— J'ai failli attendre!

Marele nostru Căpitan era tot așa de sever în materie de etichetă.

Pe la 1882, defunctul nostru suveran se întorcea dela Vila Pallavicini, unde instalase pe regina Elisabeta, suferindă.

Prin îngrijirea consulatului nostru general, i se reținuse un apartament la hotel Ungaria, în Budapesta.

De pe obiceiul de altă dată al statelor militariste, regele Carol era comandant al regimentului VI austriac, despre care se informase din vreme că își are reședința în capitala Ungariei, regiment căruiua îi trimitea, cu titlu grațios, câte patru mii de fiorini pe an pentru bibliotecă.

Garda, în prima zi, o făcea, la hotel Ungaria, împotriva protocolului, regimentul II de infanterie unguresc. Surprins

de această abatere, regele, la dejun, întreabă, cu o navitate prefăcută, pe feldmareșalul Edelsheim-Gyulay, comandantul gărzi, comandant a cărui soție era o Bonaparte :

— Mă rog, excelență, regimentul VI nu mai e în garnizoană la Budapesta ?

— Ba da, majestate, răspunde ofițerul, fără să fi priceput întrebarea.

După masă, suveranul, *en bourgeois*, a eșit, cu colonelul Schina, aghiotantul, de s'a plimbat prin Budapesta, ca orice particular.

Franțuzoaica, nevasta feldmareșalului, prinsese, se vede, caracterul de dojană al întrebării dela dejun, căci seara făcea gardă regimentul „Regele Carol”.

Incântat că și impusese superstiția chiar pe pământ străin, suveranul, a doua zi, după restabilirea protocolului, a vizitat insula Margareta în uniformă de colonel... austriac.

Câtva timp înainte de război, cere audiență la palat ministrul Angliei, un diplomat pe care Foreign-Office-ul îl păstra ca să-și completeze anii de pensie.

I se acordase audiența pentru a doua zi, la ora 3.

Nu sosise diplomatul la 3, însă. Nici la 3 și 5. Nici la 3 și un sfert.

Pe la 3 și jumătate se prezintă colonelul Vârvoreanu, aghiotantul de serviciu, și anunță :

— Excelența sa d. ministru al Mării Britaniei.

— Da ? se face că întreabă, impasibil, regele.

Apoi, consultându-și carnetul, continuă :

— Excelența sa avea audiența la 3.

Și, uitându-se la ceasornic :

— Acum e rândul altcuiva. Nu i-ați spus ?

— I-am spus, Majestate,

— Și nu v'a crezut ?

Văzând perplexitatea aghiotantului, regele încheie :

— Bine. Introduceți-l.

Vine ministrul, își face reverența pe pragul cabinetului de lucru. Suveranul, fără a-i întinde legendarele-i două degete, îi răspunde printr'o imperceptibilă mișcare din cap, și, cu ochii pe cadranul pendulei, rostește, ca și cum n'ar fi dat nici o importanță cuvintelor :

— Audiența excelenței voastre s'a sfârșit !



TRĂIASCĂ SULTANUL!

Cei cu dinamita drept punct de program „democratic” nu vor fi știind că Bolintineanu era ministru pe când scria *Fata dela Cozia*. Și a fost ministru al lui Cuza, Bolintineanu, și a lucrat la secularizarea mănăstirilor închinată, și, în urma unei călătorii pe la „Românii dela Pind”, a întreprins, pentru prima oară — așa cum se putea face de către un principat vasal — organizarea școlii românești în Macedonia. În scopul acesta a stăruit de cei de aici, originari de acolo, înstăriți în țară, să clădească școli, pe socoteala lor, prin comunele de naștere ale fiecăruia. BCU Cluj / Central University Library Cluj

Și a făcut școală Dimitrie Gussi, la Veria; Vasile Dan, la Neveasca; și alții, pe aiurea — școli pe care le-au înzestrat cu material didactic și cu profesori dintre tinerii români cari urmăseră, acolo, cursurile școlilor grecești.

Ca inspector al acestor școli, și, în același timp, ca „agent diplomatic” la Stambul, a fost numit, apoi, Apostol Mărgărit, om al cărui nume era de pomină, la București, până acum vreo douăzeci de ani, când a trecut întru Domnul.

Rudimentul acesta de învățământ a dăinuit, din inițiativă particulară, cu foarte ușor sprijin, mai târziu, din partea guvernului, până la singurul minister mai lung al conservatorilor, când Take Ionescu, la departamentul instrucțiunii publice, a înscris în buget suma de 250.000 de lei pentru școlile românești din Turcia.

Odată cu această inovație, ministrul lui Lascar Catargi a

mai introdus una : a recrutat, de aici, macedoneni cari învățaseră în liceele noastre, prin urmare vorbeau limba metropolei, și i-a trimis mai ales prin centrele unde *grecomanii* erau mai numeroși, pe acolo, adică, unde propaganda emisarilor greci făcea ravagii printre români. Au plecat, atunci, Balamace, Niculescu-Ghiflu, Maimuca și alții, sprijiniți și încurajați de *Peninsula Balcanică*, o revistă a lui Ștefan Mihăileanu, profesorul asasinat de agenții bulgari, profesor care, cu Mihail Pascal și cu alții făcuseră liceul la Sf. Sava și facultatea din București.

Valaori și Murnu au venit mai târziu.

Dacă concepția lui Take Ionescu de a trimite la Ohrida, la Florina, la Koritza și până la Salonic elemente trăite aici, cu limba și obiceiurile de aici, pentru a îndruma viața socială de acolo, dacă concepția aceasta era menită să fie bogată în roade, avea, însă, să se lovească de cealaltă, de concepția inspectorului, născut în Turcia, trăit turcește și fanatic închinător al tradiției levantine.

Mandatul pentru plata salariilor se trimitea, firește, inspectorului, care își avea așezarea, de preferință, la Constantinopol — și mandatul acesta conținea, pe lângă lefuri, și cifra trebuincioasă pentru intervențiile... diplomatice ale lui Mărgărit, căci școalele nu erau recunoscute oficial, ci numai tolerate. Or, ca să păstreze această toleranță și ca să capete concursul organelor autorității pentru a înlătura vexațiunile pe care le suferia școala românească din partea arhierilor greci, inspectorul trebuia să stea de vorbă cu vizirul, cu guvernatorii, cu beii, într'un cuvânt cu mădularele vilaietelor — și vorba se plătia în țara sultanilor, cum se plătește azi la noi intervenția celor cari țin pâinea și cuțitul. Profesorii, cari cunoșteau cifra din cee și știau că nu se potrivește cu suma salariilor „corpului didactic“, încheiau, simplist, în judecata lor, că

Mărgărit trăiește ca un pașă, pe când ei, proletarii, jinduesc de o bucată de pâine.

De aci, denunțări, reclamații, scandal — și, cel puțin odată pe trimestru, câte o delegație la București, ca să explice purtarea nepatriotică a inspectorului.

Ministrul chema pe Mărgărit *ad audiendum verbum*; Mărgărit își prezintă îndreptările; guvernul îl absolvia — și, pe când inspectorul se întorcea la Tarigrad ca să continue, cu oamenii împărătești, pertractările, delegația profesorilor se îndrepta spre București ca să protesteze împotriva faptului că Mărgărit, vinovat de prevaricații, îi sfidează din îngăduința stăpânirii românești.

Acum, că erau ori nu întemeiate învinuirile ce se aduceau la cunoștința ministrului împotriva inspectorului, e chestie care, întrucât, mai vârtos, era vorba de fonduri *secrete*, nu s'a putut nici odată lămuri desăvârșit. Faptul, însă, că se permanentiza scandalul în jurul cecului ce se trimitea la Constantinopol pentru plata profesorilor, a determinat pe Haret, cu vremea, să facă două părți din suma datorită școalelor din Macedonia: partea profesorilor se expedia lui Mărgărit de către ministerul instrucțiunii publice — și Mărgărit o distribuia până la lăascaie, așa cum o primia; cât despre partea *diplomatică*, trecuse la ministerul de externe, de unde profesorii n'aveau cum să-i afle proporțiile.

Nu se făcuse pace între Mărgărit și dascăli, cu această dispoziție — dar dispăruse unul dintre motivele de zizanie.

Mărgărit, acum, cu rubrică specială în bugetul *ascuns* al ministerului afacerilor străine, avea de ce fi mulțumit; profesorii, însă, deși cruțați de umilința de a fi, pentru câteva mahmudele, la keremul inspectorului, aveau vreme să se dedea, pe îndelete, la controlul activității inspectorului.

Drept aceea, pe când Mărgărit medita o lovitură senzațio-

nală ca să se arate vrednic de încrederea ce-i arăta guvernul, Balamace și cu Ghiftu năpădiau pe Mihăileanu, aici, cu scrisori, expediate prin Belgrad, scrisori în care povestiau minulos și circumstanțiat micimea marelui operații cu care proiecta inspectorul să obereze din nou capitolul bugetar pentru misiunile diplomatice.

Se răspândise șvoul — și presa liberală îl alimenta copios, — că „România va obține în curând episcopat în Macedonia“.

Multă vreme au palpitat Românii de bucurie că, în sfârșit, frații noștri de la Pind vor avea un ierarh care să-i îndrumeze pentru cele pravilnicești — și multă vreme s'au gândit ai noștri cu emoție la vrednicia lui Mărgărit, carele avea să dea vlădică bisericei românești din Macedonia.

Noi, prietenii lui Mihăileanu și prietenii cu „corespondenții“ lui din partea locului, știam din fir în ață ce uriașă farsă imaginează Mărgărit. Take Ionescu, pe care'l puneam în curent cu comunicările ce ni se făceau din cercurile competente, credea-nu credea, dar, cu nemărginita lui lealitate, era pururea înclinat să se lase păcălit — atât de arzătoare îi era dorința de a-și vedea țara scuturându-se de ultimul vestigiu al vasalității de odinioară.

Între acestea, ministerul afacerilor streine îl ia Const. Stoicescu. Șvoul despre episcopatul românesc din Macedonia prinsese corp. Toată lumea știa, de acum, că marele, mirobolantul succes al guvernului Sturdza, e chestie de zile.

Take Ionescu, deputat al opoziției conservatoare.

Pe când comunicarea lui Mărgărit îmbrăca, în cabinetul ministrului, forma oficială, Balamace, venit anume la București ca să preîntâmpine „musafirlicul“, ne documenta precis precum că inspectorul închiriasse, la Constantinopol, un popă

grec și camera Nr. 7 dela Hotel d'Europe; că atârnase câteva icoane lipovenesti pe pereții odăiei; că aprinsese lumânări în jurul unei mese care închipuia pristolul; și că, după ce dedese cinci lire unui comisar osmanliu ca să nu bage de seamă că și târnoște episcopia, a telegrafiat la București cum că, din porunca grațioasă a sultanului, a obținut beratul pentru înscăunarea înaltului obraz bisericesc — și că Prea Sfinția Sa Episcopul a și oficiat, în catedrală, liturghia în limba strămoșilor.

Până să ajung eu în strada Cătunului ca să-l informez despre farsa lui Mărgărit, Take Ionescu plecase la Cameră.

Abia mă instalasem în redacție, la *Timput*, ca să scriu fragi-comedia dela Tarigrad, când sosește reporterul parlamentar și ne povestește că Stoicescu, comunicând Adunării înființarea episcopatului român în Macedonia, și-a sfârșit discursul cu fraza: „Trăiască Sultanul!”, frază aplaudată îndelung, cu entuziașm, de către deputați, în picioare.

Isprăvisem de redactat relațiunea lui Balamace, cu comentariile de rigoare, când iacă Take Ionescu, în Pasagiu, unde era atunci redacția, palid și sugrumat de emoțiune:

- Ai auzit?

- Ce?

- Avem episcop în Macedonia.

- Pe Mărgărit?

- Lasă fleacurile! Avem episcopat

- La hotel Europa?

- Mă, ce sectar ești! Nu vrei să recunoști adversarul tău nici un merit, oricât de mare ar fi serviciul pe care l'ar face țării. Ești revoltător, mon cher!

- Fiindcă nu mă duc la catedrala din Sтамbul?

- Fugi și lasă-mă în pace! Ceeace a obținut Sturdza e mai mult și mai de folos decât o biruință a lui Mihai Viteazul!

Și, după o pauză lungă, în care vreme se vedea, de po

trăsăturile chinuite ale feței, că se frământă ca să găsească un cuvânt greu cu care să infrunte sectarismul meu :

— Ce ai scris tu despre evenimentul acesta ?

I-am citit versiunea Balamace, articol care se și cuiesese.

— Șterge-o ! Șterge-o ! Dă-o afară, fanaticule ! Asta e bal-tanism. Auzi, dumnea-ta, se înregistrează cea mai mândră pagină de istorie — și tu faci zeflema numai fiindcă succesul e repurtat de un adversar politic !

Barbarule !

'Aci răsuflă din greu :

Pe urmă :

— Scrie :

„O zi glorioasă pentru guvern și teribilă pentru România, ziua de azi. Obținând beratul pentru înființarea episcopatului Românilor din Macedonia, guvernul liberal și-a înscris o pagină de merit la recunoștința țării, pagină pe care nici cel mai negru păcat în viitor n'o mai poate umbri.

Uităm că d. Sturdza ne e dușman politic și-l felicităm felicitând pe Români că s'au învrednicit să trăiască cea mai mare zi din istoria noastră contemporană“

După ce a sfârșit de dictat :

— Scoate informația ta, bizantină, și înlocuește-o cu asta !

Pe urmă a plecat fără să-și ia ziua bună — atât îl indignase barbaria mea.

Peste zece minute, în care timp macedonenii îi arătaseră documente autentice, se întoarce și intră ca o vijelie :

— Scoate prostia pe care ți-am dictat-o eu ! Ai avut dreptate. Mărgărit e un farsor sinistru — și Stoicescu e inept !

Ai avut dreptate ! Ce ignobili ! Să-și bată joc de aspirațiile unui neam întreg !

Să mă ierți că te-am ocărit — dar îmi părea piramidală atâta ticăloșie.

CAPTANUL

Ca și nașterile siluite, fuziunile politice au momente penibile, chiar dacă fătul e să fie viabil — ceea ce se întâmplă rar.

Radicalii, dela Iași, ai lui Panu — de fapt, ai lui Bădărău — se contopiseră, la 1897, cu conservatorii lui Grigore Cogălniceanu și, târîș-grăpiș, constituiau opoziția din Moldova. Toată tiranica autoritate a răzeșului, însă, și tot tactul lui Mitică Greceanu, șeful *efectiv* al fracțiunii care purta firma lui Cogălniceanu, nu erau de ajuns ca să înlăture fricțiunile dintre frații — dușmani. Radicalii, în mare parte dascăli și studenți, crescuți în atmosfera universitară — căci Iașul, pe când era al *Moldovenilor*, avea, păstrând proporțiile, aspectul unui Heidelberg — nu prea *gobau* pe boierii lui Vasilică Vlădoianu, un fel de Cyrano, transplantat din Oltenia pe marginea Bahluiului; cum conservatorii, cărora, la data aceasta, li se alipiseră, vremelnice, și junimiștii lui Carp, nu se puteau învoi cu apucăturile colțuroase ale *peizanilor*, cum îi numea Iancu, pe radicalii de prin Ciurchi, dela Aroneanu și de pe la Șapde Oameni.

Zadarnic se întruniau șefii ca să aplaneze conflictele; zadarnic se puneau de acord asupra măsurilor de luat, *viribus unitis*, contra rebelilor; zadarnic, vorba lui Pogor, plecau, Greceanu și Bădărău, *bras dessus-bras dessous*, în aplausele tătărășenilor, cari așteptau, clădărie, pe terasă la Traian ori în piața Unirei; căci în mijlocul cordialității de circumstan-

ță, era destul să arunce Hax o glumă caustică pentru ca Costache Chirilă, pe urmă, și după el Manole Buznea și căpitanul Kadaraga și, într'un cuvânt, *toute la radicaillie*, cum îi numia Budușcă, să pornească în rachete de spirt coroziv, rachete cărorora Nicu Cananău și Zarifopol și Costea Balș, din polcul advers, le dădeau replici sângeroase, până când armonia se transforma în războiu... civil

Noaptea, barem, la Bolta Rece, la Șapte Pulpe ori la Lupu Fleică, se angajau lupte omerice între partizanii celor două tabere, lupte care, din fericire, se sfârșiau pacinic pentrucă vinul, punând afion peste dispoziția belicoasă a oratorilor, făcea ca răsmirița să ostieze „faute de combattants”.

Situația aceasta în ajunul venirii la guvern, mai ales, nu putea să dăinuiască. Era, prin urmare, nevoie să se găsească un mijloc care să apropie taberile, să concentreze pe răsleți și să sudeze frânturile.

Și s'a găsit panaceul. S'a hotărât la centru să se fundeze, în Iași, un ziar care, întrunind condeiele ambelor grupări fuzionate, să constituie un fel de uzină unde să se topească asperitățile și să se fasoneze materia primă ca să se scoată pe piața politică numai... obiectele fabricate.

Gazeta aceasta, însă, nu putea fi pusă sub conducerea unui localnic, căci localnicul ar fi fost, neapărat, dintr'una sau din cealaltă fracțiune a conglomeratului — deci, bănuit de parțialitate. Nodul dificultății s'a tăiat prin osânda, dată de Lascar Catargi, de a mă duce eu să mă așez între scoartă și copac, ca să fiu tampon între beligeranți.

Zile de iad.

Cine o mai face ca mine, ca mine să pățească!

După o noapte de pertractări cu Panu, cu Grigore Buftoreanu, cu Ghibănescu, cu Leon Grigorescu, cu Hayas și, scurt : cu partidul, la *Leagănul Fluturelui*, unde, de pe expresiunea

lui c'conu Iorgu Tacu, ajutor de primar al lui Gane, „ghinul tare-i bun dar ôca tare-i mică“, a apărut, dimineața, în ziua de Arminden, *Opinia*, organ al partidului conservator fuzionat.

Peste o săptămână, am venit la București ca să raporteșefului despre primele operații.

Trenul sosia la 7 ceasuri, dimineața. La 7 și un sfert, moșneagul, ras, cu cravata-i subțirică, în redingotă neagră și rumen și vesel, mi-a deschis ușa, în lipsa feciorului, care, ținut toată noaptea de sindrofia c'coanei Frosa, dormia somnu' dreptilor la ceasul acesta.

După selamalekuri și binețe și vorbe de încurajare, intrăm în subiect :

— Ei, cum îi pe la Ieși, tinere ?

— Deh, c'coane Lascare, ar fi bine, dar.

— Dar, ce-i ?

Și și-a înfipt ochii în ochii mei ca să-mi pătrundă gândul.

— Acolo, c'coane Lascare, prea sunt boieri mari și prea mulți oameni bogați.

— Și ?

— Și eu, sărac, de extracțiune modestă, mă tem că n'oi avea autoritate...

Până să isprăvesc cuvântul, bătrânul, care se vede că mă pricepuse, se încruntă, se concentrează și, ca cum ar fi cugetat pentru el, zice :

— Las', c'coane. Am să pun eu regulă la aiasta !

Și am plecat mai obidit de cum venisem, fiindcă, pe lângă Infernul pe care mi-l făcea, acolo, firea de comitagiu a lui Bădărău, mi se părea că, aici, bătrânul mă ia drept copil nevârstnic. Căci, îmi ziceam, cum să puie *regulă* la sărăcia mea, el, tot așa de sărac ca și mine, aproape — și, mai vârtos, cum

să-mi poleiască blazonul mie, omul acesta care nu făcea nici un caz, el însuși, de obârșia lui boierească!

Am pornit, dar, hotărît ca, la sfârșitul lunii, să-l las pe răzeș cu... coreligionarii lui și să mă întorc la *Epoca*, de unde fusesem desrădăcinat. Dar până să-mi pun proiectul în aplicare, îmi face cunoscut Grigore Cogălniceanu că a primit ștafetă precum că, ceea ce nu mai făcuse de mult, Lascar Cărtărgi vine în curând la Iași. În câteva zile, vestea asta a făcut ocolul Moldovei, unde șeful partidului conservator era considerat ca patriarh.

Nu puteam, firește, să dezertez înainte de a-mi da gestiunea în primire.

Dimineața de 17 Mai.

Nici la alegerea lui Cuza nu cred să fi văzut Iașul atâtea dudui frumoase, atâtea trăsuri de casă, așa alaiu și atâți oameni în haine de sărbătoare. Veniseră boieri de prin Botoșani; alergaseră dela Dorohoiu, din Huși, dela Bârlad și din Galați — Moldova, *cea cu nume*, era, toată, la gară, întru întâmpinarea reprezentantului ei cel mai de frunte.

Până și radicalii se bărbieriseră de ocazie și veniseră să se închine *reacționarului*.

Se aduseseră atâtea flori în cât peronul părea o grădină.

Eu, cu Sion, matusalemicul comisar al gării, steteam, cel mai neînsemnați din mulțime, rezemați, la urmă de tot, de zidul peretelui dela eșire.

Sosește trenul.

Ușa vagonului se deschidea lateral.

Uriășul scoate capul, își rotește ochii peste mulțime; caută; și, când îi se pare că a găsit, coboară bătrânește, trece indiferent printre șirurile de flori și vine drept la mine, lângă Sion, comisarul. Îmi dă mâna cordial, o mână caldă, grasă,

moale, mână de vlădică odihnit — și, sprijinindu-se, cu cea lălăță, de umărul meu, începe, încet, tainic, familiar, pe când mulțimea de cocoane și de boieri era numai ochi asupra noastră.

- Nu vrè 's ploaie, c'coane !
- Nu, c'coane Lascare,
- Mare colbăraie !
- Da, e praf, c'coane Lascar.
- S'or fript pop'șoiu di têt, bre,
- S'a cam răsucit porumbul, da
- Batir de s'a face pînea albă.
- Să dea Dumnezeu, c'coane Lascare.

Mi-a mai strâns mâna odată, cu efuziune ostentativă; mi-a mai spus în taină, încă odată, că, din pricina secetei, e colbăraie mare — și a plecat par'că cu părere de rău că intrerupe o așa de interesantă conversație cu un atât de vechiu prieten. S'a innecat, apoi, în oceanul de flori, înconjurat de cocoane și salutat cu deferență de toată protipendada.

Seara 'i s'a oferit un prânz la Mitică Greceanu — și a doua zi a plecat înapoi, par'că toată vizita la Iași n'avusese alt scop decât ca să-mi spuie mie la ureche că e „colbăraie mare“.

— Ei, mă întrebau, pe urmă, prietenii politici, cari văzuseră cu amândoi ochii că nu Grigore Cogălniceanu ci eu sunt aghiotantul lu Lascar Catargi, ei, venim?

— Dragă, răspundeam, cu aier important, nu sunt autorizat să divulg, dar pot să vă spun că are să fie bine.

— Te luase de gât vulpoiul, glumia amical Ghiță Săndulescu, ca să te scape din mâna lui Bădărău !

— Nu știam, bre, că e așa „a cătărei“ munteanul c'șala ! reflecta, cu ciudă, c'conu Costache Lepădatu, pe care 'l cam

pisşam în gazetă pentru activitatea-i de prim ajutor de primar, de pe informațiile pe care 'mi le procura Iorgu Tacu, al doilea ajutor.

— Să ne trăiești, primule! mă imbia Ștefănuță Zarifopol, făcând cerc în jurul meu cu tineretul conservator, tineret care, până aci, abia mă zăria prin focarul monoculului.

C'conu Lascar mă căftănise, vezi că — pusese regula la „aiasta“

UN ACT DE STARE CIVILA

Cine a cunoscut pe Panu în intimitate, știe că nici una din câte vietăți a făcut Dumnezeu de pe chipul și asemănarea sa, nici una nu întrecea pe șeful radicalilor în impulsivitate și în egoism — de și de fenomenală cultură, spiritual și, când n'avea arțag, de comerț foarte agreabil.

Irascibil, rebarbativ și personal foarte, șeful radicalilor nu putea fi apropiat decât de familiari — și dintre aceștia, nu'i intrau în voie decât *mesteșugarii*, cei cari îl studiau pentru a-i găsi laturea pe care să-l stăpânească.

E de înțeles, dar, că, spre a governa pe acest extraordinar scriitor, trebuia un om abil întru aceasta; căci Panu, ursuz și prepuelnic, primia sugestia de pe dispoziție: se pleca, convins și împăciuitor, în fața unei absurdități stupide, și se cabra cu violență nestăpănită la o idee dreaaptă, la un raționament peremptoriu — de aceea nu'l *capacitau* decât umbrele care-l pândeau ca să surprindă momentul când, cu lucru de nimic, îl făceau să capituleze. Atâția cari îndeplineau pe lângă Panu servicii domestice sunt, numai grație acestei subalterne abilități, oameni în situație; pe când mulți dintre cei pe cari îi aprecia cu adevărat, așteaptă și azi semnul de prietenie pe care fecundul ziarist a uitat să-l facă înainte de a pleca dintre cei vii.

Panu era sobru. Nu mânca aproape nimic și cât despre băutură, abia dacă gusta — dar numai cu o căprioară și două kilograme de icre pe masă sau cu duzina de sticle incompletă

la răcitoare, se considera mizer, redus la viața de cerșetor. Căci, dacă nu mânca el, se îngrășa admirând nesațiul cu care mesteca Costache Chirilă, cădea în extaz în fața ditirambelor cu care întâmpina Delavrancea fiecare varietate de vînă și se îmbăta de plăcere când vedea gestul bray cu care inșafabilul Manole Busnea disputa lui Carageale picăturile ultime din ultimul pahar cu care se mai putea exploata sticla din urmă.

Panu era un Luculus condamnat de bună voie la inaniție — de și contimporanii spun că s'a amuzat în tinerețe și că pereții hrubei dela Bolta Rece ar trebui să vibreze încă de improvizatiile exuberantului profesor dela gimnaziul din Iași.

Masa aceasta sardanapalică avea loc la 5, sub prezidenția, până la 8, a amfitrionului — care la ora aceasta crepusculară se retrăgea să se culce. Invitații rămăneau să sărbătorească, de pe un ritual special, apariția celei de a doua duzine de sticle, apariție care, natural, era urmată de un fel de amnezie parțială a convivilor.

Atunci, pe la 4 ceasuri spre ziuă, apărea maestrul, odihnit, dispus și, deslegat la gură, cu sacul de glume pe care-l descărca în capul cadavrelor anchilozate în jurul mesei.

Foarte sglobiu și inspirat, mai vârtos, de atitudinea grotescă în care își găsia musafirii petrificați, Panu ploua peste ei zeflemele crude, pe când victimele riscau riposte numai din ochi, acei ochi împăiejinăți ai omului obosit peste ale cărui meninge s'a lăsat noapte adâncă.

Și cădeau glumele în cascadă, și se repetau și le filă Panu până când șarja devenia hierăstrău. Atunci, după ce-și arunca ultimele note din caricul de zeflemele, Panu se închidea în biurou, unde dicta lui Leon articolul care avea să apară dimineața, la 6 ceasuri, în *Epoca*

Inainte de a se retrage, însă, gazda 'și lua ziua bună de la cei învinși... în lupta pentru existență :

— 'ată-vă sfinții de bețivani !

În timpul unei libațiuni de acestea a venit pe lume ultimul copil al lui Panu, ultimul din serie

Cum se făcea ziua, și cum martori erau câte sticle goale se tolăneau pe masă, ar fi fost păcat ca fericitul părinte să se adreseze altora sau să amâne pe altă dată înregistrarea fătului la oficiul de stare civilă. De aceea, profitând de ocazie, se îndreaptă către Carageale, care tocmai puneă punct, către Delavrancea, unei peltice argumentări într'o chestie de estetică :

— Carageale, când 'ți-oi recăpăta uzul picioarelor, să te duci, te rog, la primărie ca să înregistrezi nașterea băiatului.

Și, după o pauză, către mine:

— Du-te, celebrule, și tu, cu el, că ticălosul ista e în stare să mă declare pe mine în loc să declare copilul.

Ne ducem la primărie, și, după ce îndeplinim cerințele Codului Civil, Carageale, care începea să se lămurească, îmi zice, cu surâsul canalie care, la ocazie, infiera fizionomia, de regulă blândă, a acestui bărbat cu suflet de copil :

— Să-i facem una, nebunulu

— Să-i facem

— Să declarăm copilul, în regulă, de pe indicațiile pe care ni le-a de

— Bine. Și pe urmă ?

— Pe urmă să cerem o blanchetă de-ale oficiului de stare civilă, blanchetă pe care să scriem ce ne-o trece prin cap.

— Ca să ajungem la ce ?

— La o farsă. O să dăm nebunului pe cea plăsmuită, și numai după ce o trece prin toate gradele epilepsiei, să-i explicăm gluma.

- Foarte frumos, dar ne bate Panu.
- Păi fugim după ce 'i-om da hârtia.

Când am ajuns noi, Panu era la sfârșitul mesei, căci dejuna la 9.

Ne-a primit în entré, cu șervetul în mână.

Și-a aruncat ochii pe hârtia pe care 'i-o întinsese Carageale, și, când a văzut că pe băiat îl chema Tudorița, în buletin; pe tată, Nae; pe mamă, Marghioala și că s'a născut la Balaclava, în 1853, a sărit rabiatic și a început să ne lovească cu șervetul. Impasibilitatea noastră, cinică în circumstanță, îi mărea surescitarea. Atunci, văzând că nu ne poate distruge cu cârpa, a deschis ușa și a azmuțit pe Duluș, un câine ciobănesc, urât și fioros, un dobitoc mai rău decât o duzină de tigri. Câinele, care nu iubia decât pe Panu și care nu era iubit decât de Panu, se sugruma de lanțul cu care 'l ținea Leon ca să nu sară la noi — Leon, unu l din martirii cari robiau în curtea șefului. — și, cu Leon târiș, s'a năpustit peste noi prin ușa întredeschisă.

Panu, trezit de oroarea faptului pe care-l săvârșise, se aruncă, cu șervetul în mână, între noi și Duluș, și 'l lovește orbis — pe când Leon, fără respirație, se opintea la căpătâiul crâmpelui de lanț ca să păstreze distanța între capcăun și victime.

În momentul acesta, care, văzut de afară, trebuie să fi părut o tragedie sângeroasă, sosește Filipescu ca să comunice lui Panu că s'a constituit ministerul și că lui i s'a rezervat portofoliul lucrărilor publice. În fața spectacolului de spaimă, însă, se crispează, îngălbenește și se retrage pentru că ușa, proptită de Leon, care se lupta ca să ne scape de dibanie, nu se putea deschide fără ca Duluș să țâșnească în capul muserului, pe când Panu, zăpăcit de urmările impulsivității sale, se învărtea năuc și îndârja fiara cu loviturile de șervet

Când Leon, cu oamenii din curte, a evacuat dobitocul și, cu greutate mare, l'a instalat în cotețul respectiv, 'i-am arătat irascibilului amfitrion blancheta oficială — și, cu monstrul potolit, ne-am așezat la masă, noi ca să începem și el ca să sfârșească dejunul.

La cafea, sosește Iancu Bacalbașa și ne aduce vestea că Filipescu a urmărit pe Iorgu Cantacuzino și, în anticamera palatului, a șters, de pe lista ministerială, numele lui Panu, la lucrările publice, și l'a înlocuit cu d. Ionaș Grădișteanu.

Actul de stare civilă al copilului, dar, fusese, în acelaș timp, actul de deces al aspirațiilor ministeriale ale șefului radicalilor.

CE ȚARA, DOMNULE!

Procesul mitropolitului Ghenadie pasionase lumea românească poate tot atâta cât o pasionase, la vreme, evenimentul Unirii.

Sentimentul public rănit de nedreptatea ce simția că se face în înaltului ierarh, al cărui rest de viață s'a scurs în caritate și binefaceri, reacționa viguros împotriva guvernului Sturdza. Opoziția, apoi, indignată de calomniile ce se culegeau, împotriva chiriarchului, până și din fundul ocnelor, prinsese prilejul să pornească acțiunea de răsturnare. Fleva, *tribunul*, avea teren pentru exercițiile-i de retorică arhaică — și c'conu Ghiță Mârzescu, evacuat din minister din pricina conflictului în care căzuse cu școalele din Maqedonia, profita larg de ocazie ca să puie la dispoziția „monahului“ surprinzătoarele-i cunoștințe despre orânduielele din Pidalion.

Sturdza, terorizat mai vârtos de unele impresionante intervenții lăaturalnice — căci, ca în totdeauna, dușmanul nu așteaptă decât un moment de sdruncinare a echilibrului ca să pornească ofensiva — Sturdza încercase chiar imposibilul pentru a-și păstra punctul de vedere, dar, covârșit în cele din urmă, începuse să caute tangenta. La ceasul culminant al afacerii, prezidentul consiliului a fost silit să treacă lui P. S. Aurelian — drapelștilor — sarcina de a rezolva procesul, conform condițiilor dictate de Lascar Catargi.

Până să se ajungă la această etapă, care avea să fie începutul sfârșitului, se făcuse un pelerinagiu monstru la Căldă-

rușani, unde 'și avea metania mitropolitul surghiunit — și se ținuse, la *Dacia*, cea mai formidabilă întrunire publică pe care a cunoscut-o vreodată țara românească.

La această întrunire, după Fleva, după Palade și după Mârzescu, a luat cuvântul Alexandru Lahovari, care a sguđuit asistența cu ciceroniana-i filipică împotriva „fariseilor”.

Splendida perorație a acestui discurs viguros ar putea, fără să pălească, sta, în antologie, alături de tot ce s'a produs mai extraordinar în arta de a vorbi.

A doua zi, în redacția *Timpului*, îmi descifram notele ca să dau sumar aspectul întrunirii, căci stenografi n'avusesem.

Pe la 8 ceasuri, dimineața, se aud, în Pasagiu, sunete de vioară neacordată; și până să ridic capul de pe manuscris ca să pricep rostul concertului, intră Pandele, grecul, și Sterică Enăchescu, profesorul de latinește, doi prieteni buni și vechi. Intră, se așează, ca pe scaun, fiecare pe un colț al biuroului unde mă trudeam, în niște însemnări confuze, să regăsesc pe Alexandru Lahovari — și, după ei, un țigănuș dintre cei cari aleargă cu dibla, vara, după tramvaiul care merge la șosea, vine cântînd *Zuralia*.

Așa erau circumstanțele în cât simțiam că nici o putere omenească n'ar fi în stare să clintiască din loc pe matinalii mei musafiri.

Toată autoritatea mea de gazdă se exercita numai asupra artistului, care nu slăbia *Zuralia* nici de cum, dar, prin contagiune dela aproapele, se topise, par'că, și simțul de disciplină al țiganului.

Făcuseră, tocmai, cu oarecare sorți de izbândă, propunerea să mergem cu toții ~~alt undeva~~ — ca să pot fugi, pe urmă, singur — când, iacă-l pe Alexandru Lahovari.

Colosul acesta, care ar fi înfruntat bărbătește un popor de

dușmani, s'a intimidat la vederea... spectacolului din redacție, și, după câteva minute de ezitare, a venit lângă mine ca să mă întrebe, emoționat, între două acorduri de *Zuralia*, când am vreme să compulsăm notele

Și a plecat.

Mi-am luat prietenii, am coborît scara Pasagiului până în colțul stradei Câmpineanu, și, după ce am ascultat câțva *Zuralia*, m'am prelins pe ușa de din dos.

Alexandru Labovari ședea vis-à-vis de Biserica Albă, în strada care-i poartă numele.

• Când am sosit eu, se plimba enervat prin biurou și-și fuma degetele, între care fusese o țigaretă consumată de mult.

Mă așteptam la o avalanșă de foc din vulcanul acesta conținut.

Dar n'a zis nimic asupra *Zuraliei* și al auditorului care savura această muzică aleasă. Se vede că, pierdut în gândurile care-l frământau așa în cât nu o dată te lăsa, pe stradă, fără răspuns la salut, din care pricină atâția l-au crezut infumurat, nici nu observase scandalul; sau că-i măsurase proporțiile și înțelesese că sancțiunea trebuia să fie mai aspră decât îngăduiau mijloacele lui. Fapt e că, de cum am intrat pe ușă, m'a invitat la biurou și am început să lucrăm.

Eu citeam notele. El asculta plimbându-se. Când însentăririle, luate în grabă, la un colț de masă, nu reproduceau exact cugetarea lui, mă oprea. Mai citeam odată, și, pe când îmi dicta îndreptarea de introdus, exclama, ca pentru sine :

— Dacă am zis așa, am spus o prostie !

Continuam cu citirea până când ajungeam la o citațiune franțuzească ori din latinește. Atunci, după ce mă aproba, trecea la spatele scaunului meu pentru ca, fără să mi-o spuie, să urmăriască modul cum am ortografiat-o.

Iar citeam, apoi ; iar mă oprea ca să-mi repete pe ..Dacă

ași fi zis așa, ași fi spus altă prostie", până când, pe la 11 ceasuri, ajunseseam către sfârșitul cuvântării — bucuroși: eu, că nu-l făcusem să spuie prea multe prostii; el, că, de și fără stenografi, va putea, totuși, răspândi în țară rodul gândurilor înalte cu care emoționase toată suflarea din sală.

Ajunseseam la perorație: „S'a sfârșit, au zis fariseii!"...

I se colorase fața. Se vedea că vibrează încă de majestatea cugetării, când intră pe ușă C. C. Arion.

După ce salută, îi ia amândouă mâinile, și, în fraze poate căutate, începe să-i facă elogiul pentru succesul fenomenal pe care-l repurtase la *Dacia*.

Lahovari, absent și cu mintea toată răscolită ca să rechemine amintirea celor spuse la întrunire, se întoarce către mine, și, cu mâinile încă în mâinile lui Arion, pornește, impetuos:

— Ce țară, domnule! Nu poți să lucrezi din pricina imbecililor, cari se cred datori să te felicite pentru orice fleac!

Musafirul și-a scurs mâinile din mâna gigantului distrat și a eșit pe ușă, afară, confuz.

COADELE LUI TAKE IONESCU

Cei cari au urmărit politica noastră internă în ultimii trei zeci de ani, știu că, în tot intervalul acesta, șeful partidului conservator-democrat a fost statornic în prima linie.

Inzestrat cu însușiri, sufletești și intelectuale, care, pentru un om egoist, ar fi fost adevărate comori, Take Ionescu trecea pe lângă bunurile lumeste pe care le oferă belșugul material, căci năzuia, risipind produsul bogat al muncii sale, remunerate princiarmente, să facă, spre deosebire de alții, avut public din ceea ce era personal numai al lui. De aci deficitul aproape permanent la omul acesta pe care profesiunea l'ar fi putut duce la excedente fabuloase.

De origine obscură, însă, Take Ionescu a trebuit, ca să străbată etapele carierei cu propriile-i mijloace, să stea continuu *sur la brèche*, să nu părăsească frontul și să atace, el, singur și necunoscut la început, tabere formidabile, tabere care, prin rudenii, prin averi moștenite, prin alianțe calculate și prin comunitate de interese, constituiau adevărate caste. De aci necesitatea, pentru omul a cărui moarte a sguduit un popor, de a primi pe oricine și oferia serviciile, rezervându-se să facă selecțiunea după luptă, potrivit cu virtuțile dovedite de fiecare — căci, soldat de a valma cu cei fără grade, Take Ionescu nu vedea oameni în toiul luptei, ci numai rășboinici. Boala, însă, pe care natura a creiat-o, se pare, anume ca să poată doborî pe gigant, i-a curmat, pe neașteptate, cariera, tocmai în momentul când, retras sub cort după victoria definitivă, era absorbit de grija de a-si reface cadrele.

Azi îl plâng ai lui și-l regretă, mai vârtos, cei cari, din acelaș partid, erau, din invidie, de partea *cealaltă*. Cât despre adversari, își dau zadarnic osteneala să ascundă adevărul cum că numai moartea lui face cu putință viața lor.

Răscoala țăranilor, la 1907, răscoală al cărei punct de plecare a fost, se știe, brânza cu viermi servită iobagilor de pe moșii și violurile săvârșite de către arendașii jidovi din Botoșani, făcuse inevitabilă schimbarea de regim. Take Ionescu, pe care îl informau și prietenii și adversarii, ca unul care, și el, servia pe amici și mai ales pe inimicii politici, era, din tot guvernul lui Iorgu Cantacuzino, singur în măsură să cunoască proporțiile catastrofei. De aceea, pe când ministrul de interne pune, *post festum*, să i se descifreze depeșile expediate de prefecti. Take Ionescu consilia pe rege să încredințeze liberalilor misiunea de a reprima mișcarea.

Conservatorii, în special generalul Manu, credea că e o datorie de onoare pentru partid ca să deschidă el mormintele. A triumfat, însă, politica ministrului de finanțe — și astfel liberalii, cari știau unde sunt focarele, au fost chemați să stingă incendiul.

Pagina aceasta dureroasă e ruptă din istoria contemporană. Nu cunoaște nimeni, și mai puțin va cunoaște generația viitoare, statistica adevărată a victimelor și a jertfelor — se știe numai că, față cu întinderea flagelului, care amenința să molipsească granița, armatele austriace erau grămădite la Predeal, *gata să ne dea ajutor la primul semnal*.

Cu sarcina ingrată de a ucide, guvernul liberal se uzase repede — cu toate că Take Ionescu, ca să-i înlesnească misiunea, primise, din lealitate, rolul, la început, în mijlocul propriei sale majorități, de raportor al proiectului prin care Costinescu anula legi votate de conservatori, cu o săptămână mai înainte, de pe insistența însăși a fostului ministru de finanțe.

Se svonise despre o iminentă schimbare de regim — și, ca în totdeauna când se deschide sau se presupune că se va deschide succesiunea, se puneau în circulație tot felul de combinații. Svonul care prinsese mai multă consistență era că generalul Manu are să fie însărcinat cu mandatul de a forma noul minster.

Proiectul se croise la Capșa de către tineretul acela despre al căror exponent ducea grijă, Lascar Catargi, altă dată, că are să-i facă „pozne”; din cafenea, sburase în cluburi — și de acolo, cu amănunte, cu desvoltări și cu dovezi în sprijin, fusese adus de către intimii lui Take Ionescu.

Intr'o seară, după ce făcuse o incursiune savantă prin politica complicată a Europei; după ce expusese un program de fundamentale reforme economice, stabilit până la detalii; și, pe urmă, după obicinuitul ciclu de anecdote, fostul ministru de finanțe 'mi zice, având aerul că chestia 'l lasă indiferent și că vorbește numai ca să spuie ceva :

— Ce ar fi dacă 'i-ai trage, tu, generalului, viermii din nas ?

— Bine, am răspuns. Când 'l oi u întâlni, oi u căuta să-l pătrund.

Peste câteva zile, la Manu

Ședea, de pe obicei, la fereastra, despre calea Victoriei, a cabinetului de lucru, și, față cu aparițiile fugitive din stradă, părea că, vorba poetului, „rechiamă dulce tinerii săi ani”.

— Ei, pleacă liberalii, domnule general ?

— Nu cred. Guvernele liberale sunt perpetue.

— Cu toate astea se vorbește. Și se vorbește stăruitor de un guvern prezidat de dumneata.

— Mie nu-mi a vorbit nimeni

— Pe rege nu l'ai văzut de mult ?

— De mult. Am început să mă jenez.

— De suveran ?

— Și de el și de mine.

— ?

— Da. De câte ori îl văd, ne certăm.

— Dar fiindcă se vorbește, trebuie să fie ceva: nu e fum până nu se face foc.

— Când o fi, dacă o fi să fie, îți spun eu.

— Față cu eventualitatea asta, cred că lista e gata.

— Se înțelege. Persoanele, în mare parte, sunt indicate.

— Mai greu are să fie, cred, pentru portofoliul finanțelor.

— De ce ?

— Fiindcă părerea dumitale despre Take Ionescu nu prea ^{și} e favorabilă.

— Ba nici de cum. D. Take Ionescu este un element foarte util. Dar să nu-și inchipuiască cum că eu, președinte de consiliu, am să-l primesc cu coadele.

— Coade ?

— Da. Bădărău și Flea.

— Cum se poate, domnule general, să crezi dumneata că un om ca Take Ionescu are să fie așa de neleal în cât să-și abandoneze camarazii de luptă tocmai în pragul victoriei ?

— Dar dumneata cum se poate să-l crezi așa de puțin inteligent în cât să presupui că n'ar fi mulțumit să-i taie eu coadele, pe care, altfel, ar trebui, neapărat, să 'și le taie el ?

Când am povestit lui Take Ionescu conversația cu Manu, indignarea omului acestuia, la care prietenia avea caracter antic, s'a rezumat în cuvintele :

— Generalul s'a ramolit !

Vorbele astea exprimau necaz dar manifestau și o convingere ; fiindcă din observațiile făcute de mine, îndelung, în atmosfera unde se inventau sau se fopiau reputațiile, constatasem, de mult, că, în țara asta, unde nici virginele nu scapă

de clevetire, trei erau oamenii cei mai calomniati: Manu, eșica
înteligența 'i e mai prejos de situația-i socială; Take Ionescu,
că vinde străinilor țara; și Carp, că, de și toată viața în opozi-
ție cu propriul său partid, e, totuși, om de stat.

Nu se uitase încă conversația mea cu Manu, când Bădă-
rău, accentuându-și mereu veleitățile de șef *in partibus* și lo-
vindu-se mereu de piedici care-l făceau suspect partidului, a
pornit ca, cu cheia lui Günther, să intre în castrele lui Mac-
kensen — pe când Fleva, mânat de proverbiala-i desinteresare,
se înrola, ca basarabean, în redacția *Libertății* lui Bogdan-
Pitești.

— Ce zici, șefule, de coadele generalului Manu? îl
întreb într'o zi pe Take Ionescu, pe când călăia sufletul popo-
rului ca să făuriască din el idealul național.

— Știam că nimeni nu e profet în țara lui.

Generalul a desmintit proverbul.

RĂZBOIUL PACIFIC

Ca desmințire a aforismului că „pentru vinul nou, trebuie vase noi”, nouă, în situația pe care ne-a creat-o cataclismul din care a eșit România de azi, ne-ar trebui oamenii de ieri, oamenii aceia cari, guvernând un regat minuscul, înfruntau greul cu atitudine căroră acuma e moda să li se zică *imperialiste*. Când din România, tributară Turciei, scria Cogălniceanu, la Constantinopole, vizirul schimba trei perechi de meși ca să găsească formula meșteșugită pentru a răspunde așa în cât să se vadă că iradeaua pornește dela suzeran dar să nu se simtă că se adresează vasălului — și Cuza, Domnitor peste cinci milioane de rajale, făcea efecte de sabie în cabinetul sultanului ca, pe vremuri, ambasadorii lui Ludovic XIV, „soarele care poleiește cu raze de aur minaretele din Stambul”, cum îl numiau, atunci, în limba lor înflorită, calemgiii din Fanar.

Era, vorba poetului, era nobil omul când era român.

Azi, când se descopere câte o contrabandă senzațională. Destul să amenințe *Adevărul* cu fulgerile Alianței Israelite — căreia-i zice: *Europa democratică* — pentru ca guvernul, din fruntea a șaptesprezece milioane de locuitori, să... facă tranșacție cu Roller, pe motivul, juridic, că contrabanda a fost săvârșită despre ziuă, nu de cu seară.

Pe la sfârșitul secolului trecut, Turcia era bântuită de o furioasă epidemie de holeră.

Europa, alarmată de caracterul malign al boalei, luase măsuri severe pentru a se pune la adăpost. Alexandru Lahot

vari, ministru de externe atunci, telegrafiasse instrucțiuni căpitanilor de porturi, instrucțiuni al căror înțeles era ca orice vapor să fie oprit în afară de radă; să i se examineze cu de-amănuntul documentele, și să nu i se dea acces în port de cât când are patentă netă.

În zorii unei dimineți de Iulie, căpitanul portului Constanța zărește, săniindu-se pe luciul Mării Negre, un vapor rusesc, vapor care venia din apele asiatice ale Turciei. Face semnal să se oprească, dar muscalul, grăbit să ajungă la țarm, și știind că are a face cu autoritățile unei țări cât o gubernie căzăcească, îndoiește vitesa și pornește orbiș spre far. Căpitanul portului comunică incidentul, telegrafic, la București, și după explicații, primește ordin să tragă cu tunul.

Olga — acesta era numele vaporului — Olga venea năpraznică; spărgea marea cu pieptul; coastele, îmbrăcate în spuma valurilor, se legănau grațios — când, din Constanța, de pe mal, trăsnește un tun, al cărui proiectil face prăpastie la prora vaporului.

Muscalul, trezit, întoarce vasul și reia drumul spre țarmul contaminat de unde pornise.

Peste un ceas, Capitala știa că suntem în stare de război cu împărăția țarilor.

Timpul, organul oficios al partidului conservator, n'avea director, căci Ciurcu, care usurpase titlul acesta și avea, peste treizeci de ani, să se facă redactor responsabil al gazetei lui Mackensen, Ciurcu era numai antreprenor al *Timpului* — și, în această calitate, își mărginea activitatea numai la administrație, la *cassă*, cum se zice în băcăni. Cu titlul acesta, vezi bine că sugestiile nu lui i se dădeau

Panică în-redacție.

Se puna o chestiune de viață și de moarte, fiind dat temperamentul vulcanic al lui Lahovari: cine se duce la minis-

ter ca să ia instrucțiuni asupra modului de a comunica evenimentul — adică cine înfruntă vijelia ?

După discuții și ezități și ceartă, sorții hotărâsc să mă duc eu.

La ușă, Franț, feciorul, era galben și tremura.

— Azi face moarte de om, excelența sa.

— Bine, dar merge la pușcărie, pe urmă.

Franț, îngrozit, schițează o grimasă în chip de surâs.

— Anunță-mă, te rog.

Se uită cu milă la mine ; se miră cu ochii cum de mă expun la așa primejdie, și intră.

Prin ușa întredeschisă, îl urmez și eu, pentru că știam nu numai că mă va primi, dar că mă așteaptă.

Lahovari se învârtea prin biurou ca un leu în cușcă.

Primejdia de moarte fiind iminentă, cum mă avizase Franț, îmi răsuceam limba în gură să găesc o frază potolită ca să intru în materie. / Central University Library Cluj

— S'a răspândit svonul, domnule ministru..

— Aa, cum ? — căci ideile băteau furtunos la poarta minții acestui năvalnic orator, așa de furtunos în cât, înainte de a vorbi, își lua un moment de răgaz ca să și sistematizeze gândurile până să le puie în circulație.

— Aa, cum ?

— S'a răspândit svonul..

— Că am dat cu tunul ?

— Da, domnule ministru

— Ei, așa e. Bețivul de muscal a vrut să imprăștie holera pe continent.

Eu, aici, sunt agent sanitar al Europei. Holera la București, azi, ar fi însemnat la Viena, mâine, și poimâne la Paris.

— Și l-a lovit ?

— Indiferent. Eu, acasă la mine, am impus legea mea.

muscalului. Dacă era trebuință, trimeteam la Constanța toată artileria, fiindcă *force doit rester à la loi*.

Mă rog : cum s'o anunțăm publicului, domnule ministru ?

— Aăă, cum ? S'o anunțați așa cum s'a petrecut, fără să slăbiți nici gravitatea faptului nici urmările lui.

— Credeți că evenimentul o să aibă urmări ?

— Nu știu. Dar în cazul cel mai rău, o să fiu silit să-mi au demisia cu — că n'o să ne declare Rusia război pentru că un nebun a chemat-o, cu tunul, la respectul legilor internaționale.

Se învârtia prin birou cu pași desordonați și nervos, și'și sugea o țigară, stinsă încă de când intrasem eu.

Când să mă retrag, isbucnește :

— Aăă, aăă, cum ? Să scrii, mon cher ami, pentru cei alarmați de acest incident fără nici o importanță, că în România sunt tunuri pentru ori cine ar încerca să-i vatăme prestigiul.

Cu aceste ultime cuvinte am plecat — și a rămas el.. că să primească *explicațiile* ministrului rusesc, informat, la rândul lui, de rătăcirea comandantului *Olgei*.



AICI SUNTEM!.

7 Când faci politică cu orizonturi largi, trebuie, înainte de toate, să nu fii *incuiet*, cum se zice peste Milcov — să n'ai înfățișarea sinistră a amplotaților din serviciul pompelor funebre. Dimitrie Sturdza a trecut în lumea dreptilor plin de merite dar antipatic — și d. Vintilă Brătianu rămâne prizonier al partidului în ziua când i-ar cădea cravașa din mână, fiindcă și unul și celălalt s'au mărginit să exercite autoritatea fără să-și dea osteneala de a-și apropia sufletele. Partidele democratice, mai ales, sunt supuse, prin conducătorii lor, acestei esențiale condiții, pentru că, prin însăși necesitate firească, există, la omul de extracțiune obscură, dorința de a se apropia, ca să se sprijine, la nevoie, pe *aproapele*, ca unii ce sunt lipsiți, în regulă generală, de acel *nervus rerum*, indispensabil pentru a se organiza și a-și asigura mijloacele de luptă în potruva adversarului, înzestrat, prin tradiție, cu armele fără de care nu se poate dobândi izbânda.

7 Partidul radical, la Iași, s'a născut pentru că se născuse Panu.

La Buch, în restaurant; la Bolta-Rece, în cabinet particular; și la Vita Longa, pe iarbă verde, Panu, un *charmeur* în public pe cât era de morocănos une-ori, în intimitate, se aduna, cu colegii dela gimnaziul unde fusese profesor, și, printre glume care sfârșiau, cu timpul, prin a se împleti cu veselia pe care o împrumuta vinul, desbăteau, când râzând când făcând risipă de erudiție, punctele a ceea ce avea să fie într'o zi

programul partidului radical. Atmosfera de prietenie, ascendentul special al commesenilor și îndrăsneala pe care o autoriza viața de provincie, viață care, desfășurându-se pe o scenă strâmtă, micșorează distanțele dintre diferitele straturi, au început să cheme, cu încetul, la sindrofiile lui Panu, pe instigatori, originari din aluviunile de la țară — ba și pe învățători, produse ale primelor generații de iobagi îndreptățite de lege să se înfrupte, pe hârtie, din privilegiile stăpânilor de până ieri.

De aci, dela învățători și până la studenții universitari, foști elevi ai șefului și rămași încă sub farmecul originalității bogate a acestui dascăl, nu rămânea decât un pas, pas pe care soțnia de diaci a făcut-o sub cheazăia lui Bădărău, întors de curând din străinătate cu studii serioase și cu variate mijloace intelectuale.

La data aceasta, partidul radical era, într'un sens, partid de *protipendadă*, pentru că, pe când, spre pildă, înșiși junimiștii, cu pretențiile lor la cultură, aveau, în Iași, ca prefect de poliție, pe Sandu Rășcanu, om deștept și de treabă dar puțin-tel de tot din partea învățaturii, în partidul înjghebat de Panu nu era nici un neștiutor de carte. Iașul, de altfel, cu oamenii, cu moravurile și cu atmosfera-i specială, — Iașul românesc, de atunci — ar merita un istoric amănunțit și aprofundat din partea unuia din mulțimea de cărturari pe cari i-a produs, studiu care, în nici un caz, n'ar încăpea în cadrul restrâns al acestor amintiri de caracter mai mult anecdotic.

În vremea când Panu recruta aderenți pentru partidul pe care avea, mai târziu, să-l canalizeze spre Lascar-Catargi, prefectii nu se sfiau să ia cuvântul în adunările publice, mai ales în ajunul alegerilor, — și cum Sandu Rășcanu își transformase în renume porecla de polițai *à poigne*, era indicat să ocupe, la tribună, loc de frunte printre oratori.

Se făcuseră toate pregătirile în vederea marelui moment

— și fiindcă cea dintâi datorie a administrației, în preajma alegerilor, este „să strângă șurupul“, Rășcanu, slujbaș devotat, îl strânse pasă-mi-te așa în cât presa, din Iași și din Capitală, înregistrase, vreme lungă, pagini întregi cu starea civilă, cu organizația pe căprării și cu isprăvile agenților polițienesci.

C'conu Ghiță Mărzescu, leader al liberalilor din partea locului ; și Vasilică Gheorghian, fost prefect de județ și ministru, câteva zile, de domenii ; și Nicu Gane, care fusese prezident al Senatului, veniseră în București ca să informeze centrul de samavolnicie pe care opoziția le imputa administrației — și presa de aici făcea cor cu cea de acolo, ca să dea cât mai mari proporții evenimentelor din capitala Moldovei.

Sandu Rășcanu era în dilemă : dacă pierdea alegerile, pierdea prefectura de poliție ; ca să-și păstreze prefectura, trebuia să-și înăbușe scrupulele în privința practicelor electorale.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

În ajunul zilei decisive, și ca răspuns la mobilizarea liberalilor, cari, paralel cu radicalii, vorbeau poporului din Tătărași până'n fundul Păcurarilor, și de la Galați până'n Țicău ; în ajunul alegerii, prefectul de poliție organizează, în arena cercului Sidoli, o mare întrunire publică, în care, între alții, să spuie și el poporului cât bine are țara de așteptat de la guvernul lui Teodor Rosetti, care urmasese celor doisprezece ani de viziriat al bătrânului Ion C. Brătianu.

Partizanii lui Panu, prea puțini ca să schimbe rezultatul luptei, dar destul de numeroși ca să-i... altereze aspectul, se furișaseră în arenă și, așezați prin diferite unghere, ascultau, cu minți, discursurile junimiștilor cari cabulipsiseră să vorbească plebei.

La sfârșit, ca să încheie întrunirea printr'un cuvânt autorizat, se urcă la tribună Sandu Rășcanu, și după ce, în fraze disprețuitoare pentru cătușile gramaticii, își îmbărbătează auditoriul să nu se lase intimidat de larma ce face opoziția ci să

lupte energice pentru întronarea legii, cinstei și a libertăților, se avântă într'o filipică înaripată împotriva „șolticilor“ cari, ne mai știind cum să calomnieze guvernul, împrăstie vorba că el, prefectul de poliție, ar fi năimit bătăuși ca să smulgă, prin teroare, votul alegătorilor.

Și încheie, triumfător :

— Bătăuși ? Unde's bătăușii mei ?

Ca răspuns la întrebare, radicalii, fiecare din colțul unde se ascunsese, disciplinat și molcom, strigă într'un glas :

— Aici suntem, c'coane Sandule !

BUDALALE ȘI CARADALE

Mare bătaie de cap ar fi pe Carageale dacă, sculându-se din mormânt, ar trebui să depună câte o carte de vizită la locuința fiecăruia dintre *prietenii intimi*, cari, răsăriți după moartea lui, au scris *amintiri personale* despre marele dispărut — de și „grecul“ era aristocrat, aristocrat dintre cei cari nu *freiază* cu moșicimea intelectuală. Pentru el, afară de Eminescu, într'o vreme ; de Anghel Dumitrescu, de Vlăhută și de Delavrancea, mai târziu: ori de d. Suchianu și de generalul Lambru, în urmă, restul era „plebe“ ; oamenii politici, „isnafi“ ; iar scriitorășii, amicii de după moarte, simpli „alunari“. Talentul, pentru el, trebuia să fie plin, viguros, masiv — ori *apucătură*, „pâlpâială sporadică“, inspirație „costelivă“, care se irosește înainte de a fi devenit flacăre. De aceea, fiindcă nu încuraja mediocritățile, sau, cum zicea el, nu cultiva „fructele seci“. Carageale a fost, de către mulți, considerat ca invidios, ca intolerant, ca un semizeu fudul care nu îngăduia să se producă umbre în jurul cadrului său uriaș.

Ca toți oamenii superiori cari trăiesc în nimbul lor, autorul *Scrisorii Pierdute* era indiferent la pământul de sub picioare ; de aceea a trăit sărac de și a cheltuit enorm de mult.

Carageale lucra greu, anevoios, penibil. Pentru el, ideea, scheletul, *aluatul*, se închea ușor în spiritul lui de observație, care fixa nuanțele tabloului ca o placă fotografică. Dificultatea începea de aci încolo.

Li trebuia hârtie anume, cu dimensiuni determinate, li-

niată și pururea de aceeași culoare. Nu putea scrie decât la masa lui. De aceea nu l-a văzut nimeni, nici odată, în intervalele când făcea pe ziaristul, să fi redactat o informație, să fi improvizat două rânduri de polemică sau să fi răspuns, în redacție, chiar la un atac personal.

Apoi : nu scria ori când, nici chiar dacă pâinea de a două zi ar fi fost în funcțiune de munca din ziua precedentă — căci atâta se respecta, Carageale, și atâtași respecta cititorii, în cât nu punea mâna pe condeiu decât după ce subiectul se cocea până când îi dedia impresia că miezul și amănuntele, până la cel mai neînsemnat, au ajuns să se cristalizeze, să ia formă concretă în laboratorul minții lui. Și atunci, o nuvelă care, chiar în prima-i formă, ar fi stârnit admirație, era ștearsă, făcută, refăcută, corectată și transcrisă caligrafic — așa în cât s'ar fi zis că autorul își dă mai multă osteneală pentru partea materială a lucrării decât a întrebuintat ca s'o zămislească.

Din punctul acesta de vedere se poate zice că, cu toate satisfacțiile de amor propriu cu care a fost răsfățat, Carageale plătea scump darul cu care era înzestrat, căci scriitorul acesta de elită a fost pururea sclavul talentului său.

Fiind peste măsură meticulos pentru formă, Carageale nu producea decât când se producea într'insul — de aci impresia multora, multă vreme, că nu-și ține cuvântul sau că nu e fecund. De fapt, gestațiunea se făcea încet la el și toaleta operei tot așa. Când, însă, luându-și curajul în amândouă mâinile, îndrăznea să dea la lumină rezultatul îndelungei lui frământări, nu mai era nevoie să se rostească critica, fiindcă, dacă n'ar fi fost perfectă, ar fi distrus-o el însuși.

Pentru ceasul când se simția năpădit de subiect, scriitorul avea trebuință de liniște absolută. Un foșnet de frunză l-ar fi distrat și i-ar fi imprăștiat ideile. De aceea, ca să-și asigure această liniște, lua atitudine furioasă față cu cei din casă :

— Bag cuțitu'n voi ! Știți că sunt nebun !

'Amenințarea, repetată, pe tonul de bas striat care-l făcea fermecător când își zicea conferințele, convinsese într'atâta pe cei doi copii că, dacă n'or sta liniștiți, viața lor e în cuțitul nebunului, în cât, intrând într'o zi în sala care preceda odaia lui 'de lucru, sală în care steteau copiii, nemișcați ca niște icoane, aud pe băiat dojenind pe soră sa, care se răsucise pe scăunel :

— Astâmpără-te, că vine nebunul cu cuțitul !

Panu intrase în colaborare cu conservatorii. În această calitate, scria la *Epoca*. După stăruință multă, după certuri, după sudălmii, șeful radicalilor a reușit, în fine, să înfrângă antipatia lui Carageale pentru „ciocoiu“, cum numiau amândoi pe Filipescu, — și *Caragiulea*, nume cu care 'l botezase Delavrancea, a intrat în falangă cu învoiala să dea un articol pe săptămână în schimbul a o sută de franci bucata, plătibili cu anticipație.

În prima Sâmbătă, a adus, drept articol, un pretext pueril și 'i se bolnăvisse un copil — și nu putuse să scrie.

Zeflemelile lui Panu, la adresa neputinței lui Carageale, găureau pereții redacției, căci Panu era crud și inequizabil în ironie.

Umilit, scriitorul și-a luat a doua sută de lei — și a plecat plin de rușine.

În Sâmbăta, următoare, nici n'a îndrăznit să mai vie. Mi-a trimis un bilețel cu cuprinsul :

T a t o,

Fă, te rog, să treacă de la mine paharul acesta. Se vede că Atotputernicul avea nevoie, în țara asta de crețini, de încă unul — și m'a făcut pe mine.

Frățește

CARAGEALE

Eu îl înțelegeam : nu fusese inspirat. Filipescu, însă, care nu pătrunsese tainele acestei mașini delicate, Filipescu nu înțelegea — și începuse să-și arate nemulțumirea că încarc bugetul ziarului cu o sarcină inutilă.

A cincea Sâmbătă, pe o vreme de viscol siberian, se deschide ușa de perete și apare „tața“ în blana de lup a lui Borrelli, socru-său. Se apropie, dansând, de canapeaua pe care stătea lungit Panu ; face o reverență de menuet și se întoarce către mine ; schițează câțiva pași de vals și-mi trânteste un manuscris pe birou.

Era : *Budalăle și Caradăle*, un articol în care, cu pitorescul plastic al lui, zugrăvia pe budalălele naive, care s'au ruinat ca să dea graiu principiilor liberale, față de caradălele viclene care gâfâie de saț în pivnița Băncii Naționale — articol care n'ar fi fost bine plătit nici cu de atâtea ori o sută de franci câte Sâmbete sunt într'un an bisect.

— Un decalitru de spirit a pus, ticălosul, în articolul ăsta l a exclamat Panu, după ce i-am citit manuscriptul — pe când Carageale, ca un curcan fudul, continua să se rotească prin redacție făcând rotogoale cu pulpana, descheiată, a enormei giubele de lup a lui socru-său

CHICHIȚA LUI C'CONU MITIȚA

Cei cari au apucat vremurile când mamele nu se tundeau ; când lupii erau lupi și câinii-câini ; când, în sfârșit, leafa ispravnicului era egală cu, acum, a ușierului de la percepție, minus anexele — aceia știu că de când s'au creat Creditele Funciare, urban și rural, și până deunăzi, când, prin exproprierea moșiilor, s'a luat din mâna celui rural însăși obiectul care-i făcea rațiunea de a fi, nu se deschidea un ziar de opoziție fără să se citească cel pu în un jaf săvârșit la Credite — pentru că amândouă aceste instituții erau monopolul liberalilor și amândouă slujau partidului de cetății, în care își adăposteau agenții

Această tristă faimă, și cu o descoperire senzațională făcută la 1906, a alarmat pe Take Ionescu, ministru de finanțe atunci — și l-a făcut să întreprinză o anchetă, anchetă al cărei rezultat nu se cunoaște încă decât în mod vag.

Ca urmare a acestei anchete și cu însărcinarea de a mă țuta, discret, de-aproape, la administrația acestor instituții, am fost numit comisar al guvernului pe lângă Credite.

Cel urban, compromis de predecesori, avea, acum, de director, pe Băicoianu, și, ca subdirector, cheville ouvrière, tot pe d. St. Lambru.

Băicoianu, când m'am instalat eu, trăgea polițe, personal, la societatea de asigurare *Naționala*, ca să plătească cuponul — pe când d. Lambru, examinând registre, frământând contabilitatea și prețuind, la fața locului, imobilele rămase asupra Creditului, vindea, pe suma în restanță, proprietățile debitoa-

re — până când, cu sprijinul primit de la ministerul de finanțe, a pus la zi serviciul cuponului.

Grație acestor doi robi devotați și a consiliului de administrație, Creditul Urban a ajuns de mult să aibă situația clară a băncii Angliei — afară, se înțelege, de tantieme.

Nu era, dar, mai nimic de lucru la instituția lui Băicoianu. Creditul Rural, însă, era în criză.

Ancheta fusese cerută de Sturdza, directorul, împins la aceasta de către o seamă de partizani; contra ei, prin urmare contra șefului, era d. Brătianu, primul ministru de până ieri, cu celaltă seamă de partizani.

De aci, fricțiuni de fiecare moment.

Consiliul de administrație se compunea din I. Kalenderu, Const. Olănescu, Anton Carp, Polizu-Micșunești, P. S. Aurelian, Em. Costinescu și I. I. C. Brătianu.

Această compoziție, din care avea să treacă pe banca ministerială Sturdza, Costinescu, Carp și Brătianu, m'a făcut ca, în demisia pe care am dat-o titularului de la finanțe după retragerea guvernului conservator-democrat, să zic, în glumă, că fusesem numit comisar al guvernului pe lângă consiliul de administrație al Creditului, nu pe lângă consiliul de miniștri.

Sturdza, directorul, și șef, atunci, al partidului liberal, ședea la marginea unei mese ovale. De jurîmprejur, ceilalți. În capătul opus, d. I. Brătianu. Lângă el, eu — și pe urmă: Polizu, Aurelian și alții.

Sturdza, directorul, și șef, atunci, al partidului liberal, ședea într-o afecție suspectă. Niciodată, cât am funcționat, n'a deschis ședința fără ca, mai întâi, să facă elogiul Comisarului.

Monotonia devenise jenantă.

D. Brătianu, *un pince sans rire*, cobora mâna pe sub masă, de cum ne așezam la... lucru, și, pe când directorul își potriveaua hârtiile, făcea:

— Face ?

'Adică : face eternul elogiu ?

La început, socotind că, după ce m'a laudat odată, de două ori, de trei ori, va fi isprăvit, ziceam că nu face — și pierdeam rămășagul. Mai târziu, înțelegând că lauda despre mine e curată marotă, nu mă mai lăsam păcălit.

Răspundeam că : *face* — și câștigam partida.

Comisarul, n'avea decât o preocupare : să urmărească cu ochii minții modul cum se fac operațiile ; și cum formele se îndeplineau cu precizie — aproape n'aveam de lucru. D. Brătianu, a cărui misiune, pe lângă glumă, era să facă intrigi inofensive ca să exaspereze pe irascibilul director, adresa o întrebare, după ce pierdea pariul cu mine, întrebare al cărei răspuns reclama acte, dosare, expertize, ceea ce ar fi întârziat realizarea unui împrumut pe care c'conu Mitiță ar fi ținut să-l aprobe consiliul în mod expeditiv, pentru că-l știa în condițiile cerute de statutele Creditului. University Library Cluj

La întrebarea, dulceagă, naturală, reverențioasă a d-lui Brătianu, Sturdza, care ajunsese să aibă sentimentul că colegul său face obstrucțiune chiar când se uită la dânsul, se impurpura la față, contracta mușchiul obrazului așa în cât făcea evidentă asimetria feței, și, abia conținându-și revolta, își înfigea ochii în ochii blajini ai farsorului.

La indiferența cu care d. Brătianu îi susținea furia, c'conu Mitiță, furtunos, se apleca la sertarul de jos al biuroului său, și, feroce de cruzime, îngâna

— Atunci, eu..

Se făcea tăcere. Consilierii se priviau îndelung, căci nimeni nu știam ce e în chichița cu pricina — iar d. I. Brătianu, impasibil, surâzând, mă întreba din cap despre conținutul sertarului misterios, pentru că, știindu-mă în bunele grații ale directorului, credea că sunt pus în confidență.

Intr'o seară, după o ședință vijelioasă, în care cel care avea să-i urmeze la șefia partidului îl exasperase cu inofensi-

vele întrebări ce-i adresa cu privire la un împrumut solicitat de Capră, un țaran arhimilionar din Teleorman, Sturdza mă reține, cum făcea adesea, în cabinetul său, unde, din vorbă în vorbă, ajungem să însăilăm impresionantul sărutat dat mai târziu lui *Belzebuth*, în mijlocul Camerei, uimită de această subită dragoste pentru omul căruia zece ani de zile nu cabulipsise să-i rostească numele.

— Am să vă arăt ceva extraordinar, domnule Comisar, dar mai întâi să-mi făgăduiți că nu-l comunicați d-lui ministru.

— Vă făgăduesc, dar cu o condiție, domnule Director.

— Anume.

Să-mi afirmați că, dacă rolurile ar fi răsturnate, domnia voastră, Comisar al guvernului, ați păstra, pentru ministrul d-voastră, taină într'o chestie care l-ar interesa.

C'conu Mitiță s'a roșit, 'și a exagerat asimetria și, luându-mi amândouă mâinile :

— Nu e mai mare virtute pentru un *impiegat* decât lealitatea.

Să-mi făgăduiți altceva, atunci : să-mi făgăduiți că păstrați secretul două zile.

— Bine, domnule Director. Fie !

S'a dus la chichiță, a scos un caiet de dictando și în caiet mi-a arătat niște cifre subliniate cu cerneală roșie — cifre scoase din dosarul anchetei despre care vorbiam la început :

— Dacă mă mai tortură *dom Brăteanu*, am să-i arăt eu !

De la Credit, cum era și natural, m'am dus la Take Ionescu pe care i-am povestit episodul, cu împrejurările inconjurătoare, episod de care a făcut mare haz ministrul de finanțe.

La ședința următoare, da capo : elogiul Comisarului ; intervenția, cu atât mai agasantă, pentru victimă, cu cât era mai politicoasă, a d-lui Brătianu ; purpura obrazului, asimetria muschiului facial, și, ca punct de tobă care ar încheia un acord mare, mâna pe cheia de la chichița misterioasă

— Ce are acolo, domnule ? mă întreabă, intrigat, d. Brătianu. Dumneata, singurul om pe care 'l iubeste șeful, trebuie să știi. Ce are, te rog ?

— Nu pot să spun, domnule Brătianu, pentru că mă tem ca nu cum-va groaza ce-ți ar inspira secretul acesta terifiant, să producă vre-un efect ireparabil...

— Lasă gluma, te rog. Ce are în sertar ?

— Un caiet.

— Și în caiet ?

— Niște cifre.

Și cifrele ?

— Sunt subliniate cu cerneală roșie.

— Atât ?

— Păi, nu e destul ?

În vremea când la Creditul Rural se lucra intens, cum povestii, revolta țăranilor se cobora de la Botoșani în Josul Moldovei — și d'aci se întindea pe șesul Munteniei.

Guvernul lui Iorgu Cantacuzino se retrăsese ca să facă loc... represiunii.

Comisarul guvernului a urmat soarta tuturor funcționarilor politici.

— Pleci ? m'a întrebat d. Brătianu, când, la ultimul consiliu, i-am comunicat că-mi am prezentat demisia

— Da.

— Imi pare rău.

Era o vorbă banală, pe care o spune oricine oricui.

Dar a adăugat, eugetând, poate, la faima de reacționar care mă precedase :

— Și nu credeam că o să-mi pară rău..

RĂMĂȘAGUL

Poate din pricina vecinătății cu slavii, mălăieți și mistici ; poate din a îndelungatelor raporturi cu aristocrații polonezi, cari plecau, din Lemberg, călări, ca să conducă menuet-ul la balurile curții, în Versailles ; poate, în sfârșit, influențați de ofițerii lui Napoleon, cari, după Berezina, împrăștiați prin Orient, se rătăciseră prin Moldova ca profesori, ca ingineri și unii ca actori — fapt e că, fără să se poată spune hotărît de e mai bine sau mai rău, caracterul românului de peste Milcov se deosebete, uneori adânc, de al compatriotului de dincoace.

De la gospodărie, la intonație și până la moravurile electorale, moldoveanul diferă de muntean, nu în totdeauna avantajos, dar în totdeauna aproape fundamental.

Duduile grăiesc cu un accent moale, care le face grațioase chiar dacă Venus a fost parcimonioasă cu darurile ; bărbații, în societate, sunt de comerț plăcut, indiferent dacă în politeța, în totdeauna corectă, intră ori nu suficientă doză de sinceritate ; și funcționarii, resimțindu-se, prin tradiție, de atmosfera coconilor de altădată, sunt flexibili — sunt făcuți, par'că, să aplice clauza minorităților...

Acolo, însă, unde nu mai e nici o asemănare între moldovean și muntean, este arena în care se desfășură luptele politice.

La noi, ordinea de bătaie se rânduește în hinterlandul Băncii Naționale ori al instituțiilor acum comercializate ; îl execută, în tranșeele urbane, primăria, iar pentru regiunea rurală, prefectul de județ cu seizii respectivi. Asaltul îl por-

nește Foloștină, aprig, ucigaș — apărat de artileria căreia ministerul de interne 'i slujește drept cap de pod.

Și se rănește morala publică pentru un loc de consilier comunal !

Acolo, la Iași, cadrele, cel puțin pe vremea despre care amintesc, erau compuse din oameni de societate ; căpeteniile, impresarii, purtau mânuși — iar trupele de acoperire mânuiau *la ruse de guerre*, nu băta ori mandatul de arestare în alb.

Din cauza acestor condiții excepționale, în Moldova, la Iași, de pildă, nu se puneau ceeace se chiamă „candidaturi oficiale“, pentru că alegătorul, cel mai din urmă, refuza cu obstinație să voteze o persoană pe care nu o cunoștea prin sine, de pe fapte ori de pe fama pe care o avea în ținut.

Cu moravurile acestea, Moldova o singură dată a ales un muntean, și acela a trebuit să fie generalul Manu — pe când Muntenia votat, cinstit, pe Florian ; Ardealul, a preferit, serios, pe Cristian Tomulescu — iar Moții, au găsit vrednic pe Rusu Abrudeanul...

Arbitru, în alegeri, din partea liberalilor, era, la 1898, Ghiță Mărzescu — c'conu *Diță*, cum îi ziceau părinții celor cari redactează, acum, *anumita presă*.

Ceilalți, opoziția, aveau pe Bădărău.

Campania se făcea intens, dârz, fără răgaz — dar la lumină pe față, corp la corp, cavalareste.

Agenții lui Mărzescu din Ciurchi și ai lui Bădărău de la Nicolina, se întâlneau, prietenește, cu ai lui Gane, la Lupu Fleică, ori cu ai lui Greceanu, la Vita Longa, și, de pe tonul amical pe care șaguiiau, părea că sunt toți din Tătărași, din aceeași tabără toți.

Dar dacă exteriorul era pașnic, sufletul cetelor era ardent, fiindcă lupta dându-se între personalități, trupele erau permanent ținute sub presiur

C'conu Ghiță își inspecta posturile în ziua bătăliei și, din ceată în ceată, distribuia ordine, potrivit cu peripețiile episodului angajat. Bădărău, tistul celui alt corp expediționar, zmo-lit la față și sinistru sub mustața-i fioroasă de pompier necă-țit, schimba, cu adversarul, glume facețioase — pe când Chirilă, cu piota de la Trei-Calici, îi comunica, cu anecdote de circumstanță, pulsul pieței electorale.

Așa stăruiitor își cultivau clientela acești agenți de rasă, în cât îi știau până la unitate pe coreligionari — ba, în preziua luptei decisive, matadorii făceau rămășag pe numărul, exact, de voturi ce vor dobândi candidații respectivi.

Costache Chirilă, în special, știa, în tot cuprinsul Iașului, în ce curte sunt câini, și, bob numărat, ai cărui alegător se dau pe furis. În preajma alegerilor, Mârzescu și Bădărău, avocații cei mai de frunte, nu pledau, decât, gratis, pentru partizani. Cine avea nevoie de sfatul lor, trebuia să fie înscris în partid sau să se înscrie atunci, cu legământ de a-i vota candidatul.

Pentru *păgâni*, nu era asistență juridică în timpul perioadei electorale.

Era vacant, la Iași, în 1908, colegiul întâi de Senat.

• Liberalii puseseră, sau, mai propriu, fiindcă Dimitrie Sturdza era dur la resentimente, se resemnaseră să primească candidatura lui Mârzescu; conservatorii, aliați cu radicalii, susțineau pe generalul Manu, care, ca unul care nu cultivase niciodată Moldova, n'avea încredere în ascendentul său asupra alegătorilor, de aceea nu primise să'i se puie candidatura, decât după ce Greceanu, Grigore Cogălniceanu și Vlădianu 'l asiguraseră, pe cuvântul lor de boieri, că s'a lucrat colegiul și că sunt asigurate toate șansele de succes.

Se dedese trupelor semnul de recunoaștere; se fixase corpul de asalt, după ce se așezaseră vedete pe la rohatcă — și se încheiase pointagiul definitiv.

Seara, când conservatorii, cari aduseseră pe toți bonzii din Capitală, ieșeau de la Petrea Bacalu, unde avuseseră întrunirea, Bădărău angaja rămășag cu Mârzescu cum că generalul va întruni 107 voturi, iar el, candidatul liberal, nu va obține decât 101.

Pariul s'a comunicat, de către amândoi, lui Take Ionescu.

A doua zi, la primărie.

Oștile stau față în față.

La mijloc, ca comandanți superiori, Bădărău, cu, sub masca-i funebră, un surâs de copil nevinovat; Mârzescu, în veston, cu caschetă, în ghetre, cu cravașă și ras, ca un jockey în momentul când se dispută Derby-ul — înconjurați, amândoi, ca niște suverani, de statele majore respective: Greceanu, Coșalniceanu, doctorul Bogdan, Buțureanu, Peride, Costea Balș, Vlădoianu, *les gros bonnets*, ai opoziției; apoi Gane, Tacu, Săndulescu, Penescu, Fântănaru, Atanase Gherghiu, mădulare, mai toți, ai municipalității.

Pe flancuri, c'conu Costache Lepădatu exultează meritele, mai vârtos onestitatea à toute eprouve, a partidului liberal; Ghibănescu, modest ca o domnișoară de pension, desleagă „traista-i cu vorbe” pentru cei cari nu și au găsit încă echilibrul sufletesc între cele două programe; iar Malhasovici, un credincios al lui Greceanu, proptește, cu moldoveneasca-i lăpădară, curajul celor îndoielnici — pe când, într'un colț, Hax, fruntaș în compania de specialități a radicalilor, explică, părintelui Savin, în ydiș și cu citațiuni din Talmud, rostul istoric al șabăsului Yom Kippur.

Agenții se multiplică și asudă ca să aducă informații despre dispoziția celor de la periferie.

Pe la 10, Bădărău telegrafiază lui Take Ionescu:

O să am 106. M'o tras și sfară on popă

Sosește un pâlc de alegători. Salută egal de reverențios pe ambii șefi și intră, pe rând, în sala de vot

Mârzescu jubilează.

Bădărău, cu urechia plecată spre Harnagea, mai mare printre dascălii dela țară, își freacă palmele — semn că e în apogeul bucuriei.

Mai sosește un pâlc și încă unul

Mârzescu glumește.

Bădărău, la un semn făcut de Havas, căruia legea îi interzicea accesul urnei, se încruntă. Mustata-i se face caier, iar sprâncenile, cătrânindu-i figura, îi dau înfățișare lugubră.

În urma acestui incident, pe care nu l-au observat de cât cei familiarizați cu mobilitatea sufletească a rezășului, se telegrafiază lui Take Ionescu :

Rămas 105. Încă un popă trădător.

Pe sub seară, urna 'și a vărsat secretul : 105 cu 103

Generalul Manu e proclamat ales.

Matadorii 'și au dat mâna și s'au felicitat reciproc, ca după un duel între gentlemen.

După proclamarea scrutinului, banchet la Mitică Greceanu și mese în Țicău, mese la care petreceau, de-a valma, amicii lui Bădărău cu partizanii lui Mârzescu.

Dimineața, pe când, în trăsură, mergeam la gară, generalul, care nu știa de pariu dar era obsedat de marota că radicalii nu sunt sinceri, îmi zice :

— Din câte mi-a spus Vlădoianu, pare că în alegerea asta a lucrat și Bădărău.

PORCARUL DELA SINAIA

Cu zorul învățaților de azi, cari duc, prin văzduh, tone de marfă, peste ocean, cu acelaș preț pe care 'l cer căruțașii noștri ca să transporte, de la gară, un vagon de lemne, în oraș ; cu meșteșugul cu care spițerii fac chinină din cretă și o vând cu preț de radium ; cu înlesnirea, în sfârșit, cu care chimiștii au ajuns să facă petrol pe cale sintetică iar Voronov să transforme în adolscenț până și pe secularul prezident, de până ieri, al Senatului românesc — a vorbi despre ceea ce era acum treizeci de ani, ori a schița fizionomia presei de pe vremea lui Fundescu, a lui Rosetti sau a lui Valentineanu, e ca cum ai reproduce o pagină de paleontologie într'o conferință care ar trata despre, de-o pildă, liberul schimb, etalonul de aur ori revalorizarea leului.

Și sunt, totuși, momente savuroase în presa epocii acesteia... preistorice.

Costache Romanescu, prefect de Suceava, pe urma, și proprietar mare acum, era, pe la 1892, reporter en titre al ziarului *Timpul*, organul oficios al partidului conservator. Două informații de la președinția consiliului și una, alambicată, de la ministerul de externe, era toată activitatea pe care o desfășura Romanescu, zilnic, laborios, eroic — fiindcă despre teatru, scria Ventura, iar faptele diverse cu amabilități personale, pentru care Constantinide, arendaș chibabur din Ialomița, plătea dejunul la Colaro, cădeau în sfera de atribuții a lui Papamihalopol.

Cu acestea, cu un articol de fond și cu material cules, de Hodoș, din domeniul celorlalte gazete, se servia abonaților un ziar cilibiu, ziar care, elegant în formă, reprezenta mentalitatea celor cărora Carp, ca să le dea dreptul să facă politică, le cerea, ca condiție *sine qua non*, să aibă 40.000 de franci venit.

Atâta contribuție se impunea ziarelor celorlalte ca să dea ordiginalitate *Timpului*, în cât Hodoș, pierzând foarfecile într' o zi, exclama, căutându-le pe toate biurourile din redacție :

— Cu ce să scriu eu, domnule, dacă n'am foarfeci !

Vară. Flori. Câmpul, un covor plin de poezie. Sinaia, toată, e un Vârf cu Dor — și Romanescu în concediu la reședința de vară a Suveranilor.

Profesiunea de ziarist ciocănește sistemul nervos, așa în cât lasă urme la victimă chiar după ce a părăsit-o. De aceia îl cunoști pe fostul gazetar de pe modul special cum consideră lucrurile — cum cunoști pe militarul în retragere de pe fasonul cum poartă haina civilă. Romanescu, dar, era în concediu — dar era ziarist. Evenimentele îl făceau pe el să vibreze cum face trâmbița pe calul îmbătrânit la cazarmă.

De aceia n'a surprins pe nimeni în redacție o telegramă expediată de la Sinaia într' o Duminică :

Szapary, ministrul de comerț al Ungariei, sosit Sinaia. Descins Caraiman.

Depeșa, expediată de reporterul oficial al ziarului, și expediată din Sinaia, unde vilegiatură însuși ministrul de externe, nu putea să facă nici o înșoială pentru redacție. A apărut, prin urmare, în *Timpul*, așa cum o redactase Romanescu. A apărut, dar a doua zi a sosit și telegrama care chema la Sinaia pe Ciurcu, antreprenorul gazetei, Ciurcu care nu era niciodată în București când se întâmpla, odată pe an, să fie nevoie și de el în *Timpul*.

De aceia Lahovari, întreba :

— Aă, ăă, cine e Ciurcu ăla, domnule ?

Și la răspunsul :

— Directorul ziarului d-voastră, riposta :

Aă, ăă, e ovreiu ?

— Se pare că nu, domnule ministru.

— Aă, ăă, ar merita să fie !

Să te duci la Sinaia vara, pe socoteala ziarului, era un îdeal ; dar să te duci ca să dai explicații lui Alexandru Lahovari, făcea să simți că ți e frig în mijlocul lui Cuptor — căci Lahovari era omul cel mai nerăbdător, cel mai violent, cel mai impetuos, de și cel mai *bon enfant*, în același timp, din tot vechiul continent.

Pornia, ca un uragan, de la ușă, pentru un lucru de nimic, câteodată pentru ceva absurd — și așa tonitrua, în cât te-ai fi simțit desființat dacă n'ai fi știut că, după ce se descarcă, se potolește, devine blând ca un copil bine crescut și, ca să mascheze regretul de a fi fost furtunos fără motiv, se adresează lui Ghica, secretarul general :

— Mon cher Brigadier, veuillez donner quatre cents francs à ce Monsieur pour qu'il rentre au bercail.

Și drumul costa cinci lei

M'am dus la Sinaia. Quiproquo-ul se lămurise. Mișu Balș, consulul nostru general de la Budapesta, telegrafiasă lui Lahovari că cercurile politice ungurești îi făcuseră cunoscut cum că peste câteva zile va veni să-l vadă, la Sinaia, Szapary, ministrul de comerț, ca să trateze o convenție comercială. Romanescu zărise telegrama la oficiul poștal, și, citind, pe tabloul de pasageri, numele lui Szapary, îl și anunțase la București, că a sosit, de vreme ce era în hotel. Toată încurcătura o făcuse o împrejurare de nimic ; cel care urma să sosească, era mini-

stru — iar cel care venise, era, de și purta același nume, simplu negustor de porci

Vijelia furiosului Achil o înfruntase Romanescu cu răbdarea pe care o căpătase prin experiență despre caracterul clocotind al acestui copil teribil — și o înfruntase întărit de ideea că are să urmeze intervenția lui Ghica Brigadiru și cei patru sute de lei, ștraful pe care 'și-l impunea Alexandru Lahovari de câte ori vorbea în ton major cu redactorii.

Când să plece reporterul, după ce, uitând că nu vorbește cu Berchtold, ministrul îi făcuse o conferință erudită despre situația Europei și despre posibilitățile în viitor, se anunță Mișu Balș, consulul nostru de la Budapesta, cel care telegrafiasse că vine Szapary însă *cel-l-alt*. Il chemase și pe el Lahovari, în primul moment de furie, ca să explice confuziunea lui Romanescu...

— Et vous ? se răstește ministrul, sugrumat de necaz, de cum a pus omul piciorul pe prag.

Și uitând că se potolise :

— Je vais vous envoyer moisir à Belgrad !

Balș, surprins, ca unul ce nu știa despre ce e vorba, rămâne un moment interzis. Apoi, gândindu-se, poate, că, la o adică, nici la Belgrad nu s'ar mucegai cu averea lui colosală, surâde de furtunoasa ieșire a ministrului, prieten personal cu dânsul.

Lahovari, care, între timp, se muiase, surâde și el. Pe urmă, adresându-se, din obișnuință, secretarului general, care lucra în biuroul de alături, strigă, cum făcea pentru redactori :

— Mon cher Brigadier...

Dar se oprește. Și-aduce aminte că Balș are 800.000 de franci venit — și zice, glumind :

— Non. Pardon ! C'est vrai qu'il n'est pas fameux comme consul général mais il est scandaleusement riche.

PORUMBIELUL VORBITOR

Par'că știind prin intuiție că urmașii vor face contrariul, Ion Brătianu, bătrânul, deschidea accesul demnităților publice tuturor tinerilor cari se anunțau ca viitori oameni de valoare.

Se zice chiar că miniștrii noștri din centrele universitare aveau instrucții să fie în curent pe vizir cu numele studenților români cari se distingeau la învățătură și să-l avizeze când porniau să se întoarcă în țară, pentru ca el personal, aici, sau oamenii lui de încredere, să-i îmbrățișeze de cum veniau a casă și să-i dreneze spre locurile de vază. Cu sistemul acesta, absolut opus de cel în vigoare după moartea lui, Ion Brătianu ajunsese să împletească pe Skileru, pe Fundescu, pe Valentinianu și pe Mucenic Dinescu, în Cameră, cu Carp și *porumbieii* lui, cu C. C. Arion, cu Maiorescu, cu Take Ionescu, cu Marghiloman, cu Canari, cu Eugen Ionescu — așa încât, cu Cogălniceanu, cu Conta, cu Stătescu și cu Kițu pe banca ministerială, iar în incintă cu fina floare a tineretului încununat la școalele înalte din Occident, parlamentul bătrânului se putea numi, ca forum-ul la romani, o adunare de regi.

Azi, după Cipăianu, vine Florian și dincolo de el, dacă nu e Tomulescu, e Rusu Abrudeanu !

Pe vremea când, ca să ne deprindă cu libertățile, Nae Urmăneanu — un fel de Malatesta modernizat — recruta cohorte de „cetățeni indignați” pe cari, în numele principiilor, le asvârlia Radu Mihaiu asupra redacțiilor, opoziția, în Cameră, una „mi-luită” și alta neexistentă, era reprezentată prin Nicolae Ico-

nescu, fratele celui de la Brad, liberal disident, orator suav, elegant, elocuent și respectuos de forme ca un debatter englez. Nici o dată de când peretii parlamentului sunt loviți de sunete, niciodată n'au ascultat discurs mai frumos, fraze mai corecte și accente mai grațioase de cât ale lui Nicolae Ionescu. Săptămâni întregi puteau, ca dintr'un isvor nesecat, să curgă torente de elocință din gura oratorului acestuia, și sala nu se impaciența, fiindcă timbrul îi era simpatice, opoziția-i inofensivă și subiectul, amabil, nu trecea niciodată peste nivelul curent al auditoriului — chiar când auditoriul îl forma Dobrescu-Argeș.

Particularitatea acestui retor muzical era să spieie *multum, non multa* — și grija lui de căpetenie, să nu se depărteze de moravurile gentlemenilor din Camera lorzilor. În scopul acesta, Nicolae Ionescu, în polemică cu Dimancea, de exemplu, nu zicea niciodată : „Domnul Dimancea“, ci în totdeauna : „Onorabilul nostru coleg de la Argeș“ ; tot așa când având să vorbiască despre samavolniciile din Teleorman ori despre aziaticele apucături ale administrației din Putna, nu numia niciodată pe Kirișopol ori pe Săveanu, sbiri ai guvernului, ci veșnic îi împodobia cu atribute din dicționarul constituțional ori îi năclăia cu eufemisme delicate din limbajul parlamentarilor cilibii : „reprezentantul guvernului la Vâlcea“ ; „delegatul puterii administrative din Focșani“, sau, câteodată, chiar „organul prepus să traducă orientarea sfetnicilor Coroanei“.

Dulceag, reverențios și pașnic, Nicolae Ionescu întreținea Adunarea, atentă, *de omni re scibili et quibusdam aliis*, — pentru ca, la sfârșit, opoziția, al cărei exponent verbos era oratorul, să întrebe, cu legitim interes :

— Acum, după ce a vorbit guvernul, cine ia cuvântul în numele nostru ?

◆ Alexandru Lahovari, deputat de Vâlcea, tunase. În cuvân

tarea-i impetuoasă, aruncase apostrofa, pe fie ce zi dovedită mai adevărată : „Noi, conservatorii, plecăm de la guvern sărac, din țară bogată ; roșiii, ies bogați din țară săracă“.

Ii răspunsese Eugen Stătescu, „cârja bătrânețelor“ lui Brătianu, și, concentrat, trântise, ca replică la aformisul oratorului conservator, aforismul liberal, aforism care afirma o stare de lucruri din care nu s'a reabilitat țara până azi : „opozitia a pierdut dreptul la protecția legilor“.

În duelul acesta, dată fiind violența și puterea atleților, trebuia să interviev un orator blajin ca să domolească vijelia.

A intervenit Nicolae Ionescu, indicat pentru rolul de a tempera extremele. Pe când, însă, lansa accente de flaut pentru a face auditoriul să trăiască o clipă viața tory-lor din Anglia, îl întrerupe fiu său, Eugen Ionescu, unul din porumbieii foarte valoroși pe care 'l răsfața Carp ca pe un Benjamin al partidului junimist. Cluj / Central University Library Cluj

Deconcertat, bătrânul întoarce capul ca să vadă cine e plebeul care sfășie, vulgar, nimbul parlamentarismului britanic, unde și făcuse incursiunea — și, când vede că iconoclastul este însăși sânge din sângele său, părăsește Albionul, descinde printre Skileri, și, amenințându-l cu degetul, zice, românește, nelegiuitului :

— N'o să vii tu acasă ? Te învăț eu să mai intrerupi alt' dată !

PIA TRA FILOSOFA LĂ

A fost odată ca niciodată, că, de n'ar fi, nu s'ar povesti ! — a fost o vreme când în parlamentul românesc nu dedeau to-nul Oaie, Ploaie, Găină și Opnică.

Pe atunci, stăpânirea vorbea prin graiul „vizirului“, ori a „vulpoiului“ de la Golășei sau a „castelanului“ de la Țibă-nești, asistați de Rosetti, de Cogălniceanu, de Barbu Calargi, de Alexandru Lahovari — de miniștri, în sfârșit, nu de... sub-secretari. Camerile, exercitau controlul prin Kițu, prin Conta, prin Stătescu, ori prin Vasile Boerescu sau prin Manolake Kostake Epureanu, a căror greutate apleca, la tot momentul, balanța partidelor — nu prin Mihalache ori prin clienții *doc-torului*.

A fost — dar nu mai e acuma.

Kițu, la departamentul când al instrucțiunei publice când al justiției, era una din podoabele care făceau fala partidului liberal în epoca lui de glorie.

Nu e locul aci, firește, să destăinuim că, după ce, minat de boală și ajuns de vârstă, n'a mai putut fi util, a fost părăsit pe drumuri și că, om cu desăvârșire sărac de și fusese ministru cu relief mare în perioada când se improvizau milionarii, ar fi fost redus să cerșească pe uliță dacă nu i-ar fi votat conser-vatorii, p urmă, o pensiu ne viageră — cum dedeseră și lui Fundescu o slujbă la primărie ca să-si poată cumpăra pâine, după ce redactase *Telegraful* patruzeci de ani.

Kițu, om învățat, orator distins și ministru respectos de legi, avea, însă — meritată ori nu — reputația de... necumpătat, anume că împingea prea departe preferințele-i pentru vinul de Madera.

Că aluzie la această slăbiciune, Costică Bobeica, unul dintre porumbieii zburdalnici, de și vrâstnici, ai lui Carp, a exclamat, într'o ședință a Camerei, când Kițu a zis, de pe banca ministerială, că guvernul *aderă* la un proiect din inițiativă parlamentară :

— Vra să zică, guvernul *maderă* ?

Și atâta haz s'a făcut de această ștrengărie, în cât deputatul moldovean a rămas, din momentul acesta, sacrat ca junimistul cel mai duhliu.

Cu amintirea acestei intreruperi și cu un real fond de om spiritual, de altfel, Bobeica ajunsese să-și ia, pe lângă miniștrii conservatori, fiindcă partidul îl trimitea permanent în Cameră, libertăți pe care nu îndrăzneau alții să-și le ia. Așa, sub guvernul care a urmat domniei de douisprezece ani a lui I. C. Brătianu, la 1888, Alexandru Lahovari depusese un proiect pe care ținea să-l treacă fără nici o modificare. Majoritatea, însă, influențată de obstrucționismul opoziției, admisesse un amendament, care mai mult lămuria o frază de cât atingea înțelesul legii.

Ministrul, furios.

Bobeica, cunoscând temperamentul năvalnic al lui Lahovari, se insinuiază pe lângă el, și, după ce încearcă, zadarnic, să-l convingă, serios, cum că amendamentul atinge numai slova nu și spiritul proiectului, îl hotărăște să asculte, ca consolare, o anecdotă.

Și începe, pe când furtunosul conservator tuna încă în po-triva lipsei de disciplină a majorității :

— Un jidan, c'coane, plecase din Vaslui, cu balabusta, în

căruță, ca să se ducă la Negrilești, după târguieli. Pe drum, le ies tâlharii înaintea, îi jefuiesc și pleacă cu caii și cu cotiuga. Jidanul, rămas pe jos în mijlocul drumului, se tânguia către femeie, bunioară ca mata amă, din pricina amendamentului:

— Rămăserăm calici, Ruhălă !

— Nu, Țic, l-a îmbunătățit nevasta, ca eu pe mata amă.

— Cum ?

— Paralele nu ni le-au luat talharorii.

— Păi, cum le-ai scăpat ?

— Le-am ascuns eu...

Jidanul, oarecum consolată, a luat-o la drum pe jos. La o vreme, însă, asudată, se oprește să răsuflă, și, ca mata cu lipsa de disciplină a majorității, zice:

— Veză, Ruhălă ? Dacă ascundeai și căruța cu caii, n'am fi făcut atâta drum pe jos, acum !

Pudicul ministru s'a făcut stacojiu de plasticitatea anecdotei dar a înțeles cât de nefundată îi era supărarea împotriva deputaților din majoritate.

Când, iarna, n'avea nici treabă nici musafiri la Țibănești, Carp venia la Iași. Intrunia, la ceaiu, pe Pogor, pe Ianov, pe Naum, pe Creangă, pe Volentă, pe d. Petrache Missir și pe papă Culianu — partidul întreg ! — și se cheltuia, într'o seară de sindrofie, în adunările *acestea politice*, mai mult spirit decât se cheltuiește la Academie într'un semestru.

După conferință, c'conu Petrache dedea o raită pe la Jockey Club pentru o partidă de pocker, cu care ocazie răsturna, regulat, toate guvernele din Europa.

Intr'o seară intră în curtea clubului, d'asupra cofetăriei lui Toufli.

O sanie luxoasă, cu, pe cai, niște valtrapuri scumpe — și pe umerii vizitiului o blană de preț, îi amintiau echipajele marilor duci din Petersburg.

— Intrigat, Carp întreabă pe cel care dormita pe capră :

— A cui e sania aiasta, băete ?

— A lui c'conu Costică Bobeica.

Carp se urcă.

În vestiar, când vrea să-și atârne scurteica-i îmblănită și căciula cu părul tocit, zărește, alături, o mană elegantă căptușită cu guși de samur.

Se miră c'conu Petrache, și, adresându-se omului de serviciu :

— A cui e blana aiasta, Toadere ?

— A lui c'conu Costică Bobeica, c'coane Petrachi.

În salon, unde se juca chemain de fer, Bobeica, având pe masă un purcoiu de poli, tăia bancul.

Din ce în ce mai surprins, fiindcă'l știa pe... bancher sărac lipit pământului, șeful începe :

— Ți-am văzut echipajul în curte, Costică.

— Da, c'coane Petrache, am.

— Și blana de samur, în cuier.

— Este, c'coane Petrache.

— Și acu ce faci, Bobeica ?

— Taiu un banc, c'coane Petrache.

Carp și înfige monoclul, cum făcea când voia să ia peste picior sau să intimideze pe cineva, și, apropiindu-se de masă, întreabă, apăsând anume pe cuvinte :

— Ai descoperit piatra filozofală, Costică ?

— Nu, c'coane Petrache.

— Păi, cum faci, atunci, măi gogomane, de trăești bogal când n'ai sorocovăț în pungă ? Poți să-mi dai și mie rețeta ?

— Cum, nu, c'coane Petrache! E aceeași rețetă de pe care mata ești șef fără să ai partid...

CATĂRII LA PARADĂ

Cu tactu-i superior și cu autoritatea pe care o avea însăși asupra suveranilor, regele Carol trăsesese câte foloase se puteau trage din alianța noastră cu *Triplăa*. Grațierea multora dintre martirii din Ardeal, se datorește prieteniei regelui de atunci cu Franz Ioseph — și libertatea de acțiune în Bulgaria, la 1913, cu toate amenințările Austro-Ungariei, e de atribuit legăturilor personale pe care regele României le întreținea, de și rece, cu Wilhelm al Germaniei.

Medalia, însă, frumoasă pe față, își avea reversul: politice de infeodare la Triplă Alianță și e de imputat, între altele, faptul că, cu toate raporturile amare pe care le-am avut pururea cu Budapesta, granița noastră din spre Carpați a rămas, toată vremea, neapărată — nici măcar ca ipoteză pentru studiile statului major.

Pentru lumea politică de până mai anii trecuți, eventualitatea că am putea fi atacați sau în situație de a ataca noi la nord-vest, părea absurdă. Numai răsăritul era *activ* — în vederea aceasta se făcuseră costisitoarele fortificații dela Nămoaloasa ca și cele, inutile, din jurul Capitalei.

Fiind, dar, de pe concepția de atunci, exclusă posibilitatea unui conflict la frontiera dinspre munți, se excludea, *eo ipso*, și necesitatea unei apărări la granița aceasta. La caz de nevoie, era credința generală — cum, mai ales, Bucureștii sunt departe de frontul prezumtiv — la nevoie e toată vremea să ne sosească, dela Viena și din Berlin, muniții și tunuri, la rigoare chiar cu trenuri accelerat

Acestei judecăți, care stingea prin anticipație orice aspirație *națională*, se datorește faptul că, chiar în timpul când în Bulgaria se simția deja mirosul prafului de pușcă, România n'avea, ca tunuri de luptă, decât jumătatea de duzină pe care o târau catării când defila armata, la zece Mai, prin fața statuiei lui Mihai Viteazul.

Aveam, dar, patru milioane de români peste Carpați; aveam fortificații din spre Rusia; aveam și catări — dar nici armament, nici întăriri la munte.

Jacques Lahovari, fost ministru de războiu, și, prin urmare, în măsură de a cunoaște parodia de artilerie cu care se socotea că avem să preîntâmpinăm cu succes imperiul țarilor, a pornit, ca senator opozant în parlamentul lui Dimitrie Sturdza, acea campanie violentă, care, după desbateri sgomotoase și luptă aproape piept la piept, a culminat în fraza, care a pus în mișcare faimosul deget al lui c'conu Miliță:

— E scandalos ca un om care nu știe cum se împușcă o vrăbie, să vorbească despre artileria grea!

Disciplina șefului liberalilor, însă, față de politica *oficială* ce se făcea în jurul armatei, era tenace. A trebuit ca, la lupta titanică angajată de generalul Lahovari, să se asocieze, energetic, partidul conservator, pentru ca.. nu Dimitrie Sturdza ci regele Carol să se resemneze la un fel de transacție.

Și s'a hotărît, pe când ministru de război era, acum, Nicolae Filipescu, să se comande tunuri, dar s'a pus întrebarea: unde le comandăm?

Părerile erau împărțite. Regele, bizuit pe experiența din trecut, înclina pentru Krupp — și Sturdza, vezi bine, pentru părerea regelui. S'ar fi părut că chestia n'are importanță — dar Filipescu întrevedea, poate, necesitatea de a apăra, într'o zi, altă frontieră, și se temea de dificultăți eventuale în livrarea comenței la momentul dat, de aceea prefera uzinele franțuzești dela Saint Chaumont.

Părțile 'și ghiceau reciproc gândul de dinapoia capului dar nu se puteau destăinui fățiș : regele, nu putea spune ministrului de război că o comandă, atât de importantă, la Saint Chaumont, ar îndispune pe acționarii lui Krupp— cum Filipescu nu putea mărturisi, direct teama că, la caz de conflict cu Ungaria, spre pildă, Germania ar avea interes să ne întârzie sau chiar să rezilieze contractul.

În stadiul acesta era chestia artileriei grele când ministrul de război e surprins de o informație : la hotel Boulevard au descins niște ingineri francezi.

Temându-se că informația care-l surprinsese pe el ar putea surprinde și pe alții, Filipescu s'a îmbolnăvit subit, s'a dus acasă și s'a culcat în pat.

Nu se înserase bine când, cum prevăzuse când s'a hotărât să se bolnăvească, a apărut aghiotantul regal :

— Majestatea Sa Regele vă roagă să veniți la palat imediat după masă.

— Scuzați-mă, vă rog, pe lângă Majestatea Sa. Uitați-vă în ce stare sunt ! Doctorul mi-a interzis absolut să mă dau jos din pat.

Peste două zeci de minute, acelaș aghiotant :

— Majestatea Sa vă roagă ca mâine dimineață, la 8 și jumătate, să vă prezentați negreșit la palat.

— Spuneți, vă rog, Majestății Sale, că, oricât de rău mi-ar fi, viu mâine dimineață, la 8 și jumătate.

Se vede că plecarea ofițerului a vindecat boala pacientului, căci ministrul s'a dus la telefon și a convocat la patu-i de suferință pe francezii dela Boulevard, pe secretarul general al ministerului de război, pe inspectorul tehnic al intendentei, pe șeful contabilității, pe cei din direcția armamentului și pe capul serviciului contencios.

A lucrat cu lumea asta până despre ziuă.

Dimineata, la 8 și jumătate, în cabinetul de lucru al regelui :

— V'am rugat să veniți, domnule ministru, ca să cercetăm chestia artileriei grele.

— Sunt în curent cu întreaga problemă, Majestate.

— Am aflat că sosesc inginerii dela Saint-Chaumont.

— Au sosit, Sire.

— Trebuie să ne concertăm asupra clauzelor contractului.

— L'am încheiat, Majestate.

Și pune pe birou exemplarul, sigilat, parafat și provăzut cu toate iscăliturile celor în drept.

Acestea sunt, împreună cu fierăria veche dela forturi, tunurile cu care am încetinit năvala teutonilor la Predeal, la Tabla Buții, la Tulgheș și la Oituz, până când ne-am înjghebat, în fine, cetatea dela Mărășești.

REGULAMENTUL TEATRULUI NAȚIONAL

Grație sânguinței ultimilor directori, Teatrul nostru Național a ajuns să nu mai aibă ce invidia instituțiilor similare din occident. Afară de Chatelet, provăzut cu mașini fantastice pentru feeriile mirobolante, pe nici o scenă din lume nu se reprezintă, mai fastuos și mai la punct, *Femeea Indărătnică* ori *Bizantz*, ca la Teatrul nostru Național — și, cu foarte rare excepții, actorii noștri pot, cu demnitate, să ție roluri protagoniste la *Comedia Franceză*, de exemplu.

E drept că arta dramatică duce, azi, pe lângă satisfacțiile de amor propriu, și la succese materiale pe care le-ar jindui magistrații dela Casație — dar constatarea aceasta nu umbrește nici talentul artiștilor nici meritul administratorilor. Artă, acum, este o carieră pentru cei înzestrați; altă dată, pe când Pascaly, cu 150 de lei pe lună, primiți în aconturi, rămânea în scenă ca să sfârșiască rolul lui *Jianu* de și 'i se anunșase că, acasă, i-a murit copila — altă dată, profesiunea de actor era apostolat.

Printre gloriile dispărute ale primei noastre scene, Frosa Sarandy a ocupat locul de frunte peste trei zeci de ani. Femeie fără cultura sistematică pe care o dă Conservatorul dar inteligență tare și cu extraordinare însușiri, artista aceasta a făcut atâtea creațiuni în pruncia artei noastre dramatice în cât istoria Teatrului Național, pentru perioada care a precedat generația de acum, n'are pagină de laudă în care să nu figureze

„Tața Frosa”. Soacra din *Manevrele de toamnă*, spre pildă ; ori La femme Frochard, din *Două Orfane*, nu vor regăsi, multă vreme, interpreți vrednici cari să facă să se uite talentul masiv, al acestei suverane a scenei românești. Mi-aduc aminte că un francez, în stal, privind-o în atitudinea feroce pe care o lua față de fiu-său, în *Două Orfane*, căci textul nu-l pricepea, mi-a zis, la un moment, arătându-mi pe Sarandyna :

— Elle est tellement atroce qu'on a envie de lui casser la gueule !

Ca toți artiștii, însă, cari își biciuiesc sistemul nervos ca să intrupeze caractere varii, Frosa Sarandy era impresionabilă, de umoare inegală, susceptibilă și vanitoasă. Avea pururea în buzunar demisia pentru a o prezenta când direcția, pentru motive de *culise*, ar fi voit s'o încarce cu un rol în afară de genul ei sau fără suficient relief pentru a-și pune în valoare aptitudinile ; purta, prin casă, pe piept, *Bene Merenti*, medalie pe care i-o conferise V. A. Urechia ; și nu uita, nici odată, în cursul conversației, să amintească de frate-său, *colonelul Sarandy* — ca să sfârșiască, cu parapon la adresa actrițelor de primă tinerețe :

— Eu am lăsat careta la ușa Teatrului, când am venit aici — nu ca *creaturile*, care au părăsit albia cu rufe ca să intre pe din dos !

Când nu era preocupată de artă, Frosa Sarandy, ca toate de sexul ei, redevenia femeie : păstra toate florile uscate pe care-î le oferiseră admiratorii ; amintea, cu accente tinere, o idilă înșăilată cândva cu prințul Milan, mai târziu rege al Serbiei — și vreo douăzeci de ani în șir a tot vorbit de cei patruzeci și doi pe care-i împlinia la 15 Aprilie al fiecărui calendar ortodox.

Maiorescu, ministru al instrucțiunii publice, culesese pe Carageale, de pe propria-i expresiune, „de pe maidanurile din Ploești” și-l făcuse director general al Teatrului Național, ca cel mai indicat, dintre contemporani, pentru această covârșitoare însărcinare. „Grecul”, artist în suflet, meticolos peste fire și de o severitate necunoscută în republica anarhică pe care era chemat s-o guverneze, a pus, cum se știe, atâta regulă tiranică în dezordinea tradițională la Teatru, în cât, peste trei luni, Naționalul, cu Manolescu, cu Aristizza, cu Anicuța Popescu și cu ceilalți, se mutaseră la *Dacia* — iar în calea Victoriei nu rămăsese decât directorul general cu suflleurul și cu Drăgoiescu, casierul.

Câtva timp înaintea de a se produce evenimentul acesta, „tața” Frosa ne invită la dejun, pe directorul general și pe autorul acestor amintiri. Din vreme, Carageale, un farsor fără pereche, îmi spusese:

— După masă, eu o să dispar. Tu, s'o mai ții câțva de vorbă* peste ora 2, fiindcă la ceasul acesta avem repetiție.

— De ce ?

— Ca să sosiască un minut mai târziu.

— Ei, și ?

— S'o amendez.

— Nu 'ți-e rușine, mă, Iancule ? Cum să amendezi o artistă de situația Frosei, pentru o întârziere pe care o provoci chiar tu ?

— Taci și fă cum îți spun eu. O să se îndrăcească „tața” și o să ne tragă o gură de Târgoviște cum nici la Mîmiu nu se aude — că e delicioasă când o apucă năbădăile.

Frosa Sarandy ședea, d'asupra lui Fiatkowsky, în casa Török, vis-à-vis de Teatru

N'avea bucătărie

Masa și-o aducea, cu sufertașul, dela Purcel, de lângă Pasagiu.

Ne așezăm. Ii mâncăm sarmalele. Ii bem pelinul. Mai aduce o porție de sarmale. I-o mâncăm și pe aia. Ii mai bem o litră de pelin — și, la tânguirea „grecului” cum că moare de foame, Frosa întâmpină, ca pe scenă:

— Ho, gămane, că par'că n'ai fund! Ce, la mine e Leul și Cârnatul?

Mai pune-ți pofta 'n cui, râtane — că ești sărăcie la casa omului!

Vorbim despre Milan; îi admirăm *Bene Merenti*; calomniăm *creaturile*, și, la un moment, sub pretext că examinează, în salonul de alături, un tablou de Stăncescu, fostul director al Teatrului — căruia Frosa, grațios, îi zicea: *Stăncioacă terciuitul* — Carageale fuge și se duce la Teatru. Peste o jumătate de ceas, când observăm dispariția „grecului”, îi atrag artistei atenția că e 2 și un sfert, că, adică, a cam întârziat dela repetiție.

Pune ceva repede pe dânsa, ca să se repeadă, căci era foarte punctuală la datorie, și, când să plece:

— Haidi și tu, „tațo”, că mitocanul e în stare să-mi facă scandal.

Trecem drumul, și, ca s'o intimidez, o sfătuiesc:

— Ca să nu ia nebunul, cumva, vreo măsură jignitoare, cred că e bine, Madame Sarandy, să trecem pe la el înainte de a intra în scenă.

— Să mergem, zice.

Ajunși la ușa cabinetului, ne întâmpină ușierul, dăscălit de Carageale:

— D. director general nu primește pe nimeni.

— Pe mine mă primește, zice artista, cu un rest de curaj; dă-i carta. Și în vremea asta, aruncându-ne ochii pe tabloul din perete, vedem, printre cei pedepsiți, pe Frosa Sarandy amendată cu cinci lei „pentru întârziere dela repetiție”

Ușierul, cu toată instrucția ce primise, stetea perplex : de o parte, ordinul directorului general ; de altă parte, una dintre actrițele cele mai cu autoritate.

Dar intră. Când se întoarce ca să ne spuie că directorul e „acupat“, auzim, până să se închidă ușa :

— Să nu între nimeni— auzi ? N'am vreme de audiențe !

Frosa rămâne încremenită. Prietenă cu Carageale de când avea cu adevărat patru zeci și doi de ani; despărțită de el, cordial, cu un ceas mai înainte — și să primească așa afront, era peste puterile ei de răbdare.

Mai încearcă pe lângă ușier, rugător, și, când am simțit eu că desnădejdea-i a trecut marginile, îi ofer un consiliu :

— Să intrăm peste el, Madame Sarandy. Poate nu știe că suntem noi.

Și, zicând, împing ușa.

„Grecul“, la biurou, citea, foarte atent, *Convorbirile Literare* ; Frosa Sarandy, în atitudine de vinovat pocăit, în picioare în fața lui, și eu, abia ținându-mi răsul, lângă fereastră.

— Doamna ? întrebă directorul general, potrivit și ochelarii.

— Vă rog să mă iertați, domnule director general. Am avut musafiri la masă, și din pricina asta am întârziat dela repetiție câteva minute.

— *Scenele* acestea, doamnă, nu le judecă direcția ci regulamentul.

— Dar, domnule director general...

— Inutil, doamnă. E lege.

Și-i arată regulamentul Teatrului.

— Domnule director general, stăruie artista, cu lacrimi în voce, regulamentul amendează pe cei cari întârzie din obicinuință, din lene ori din neglijență repetată ; dar eu n'am fost pedepsită nici odată în treizeci de ani. Și am scuză...

— E prevăzută în regulament ?

— Nu e prevăzută dar e de înțeles.

— Eu nu înțeleg decât ceea ce e scris, doamnă. **Aaa sfârșit, prin urmare.**

— Ia lasă, Iancule, ce e scris și ce nu e scris, intervin eu. Ai ținut pe femeie până la 2 — și ai fugit când începuse repetiția. Firește că i-au trebuit câteva minute până să vie. Șterge-ți amenda — și nu mai face fasoane !

— Mai de grabă 'mi taiu mâinile de cât să calc regulamentul, incheiă „grecul” — și continuă să citească *Convorbirile*.

Artista, prididită de plâns, se apleacă pe biuroș, și, dându-și proșura la o parte cu un gest lipsit de eleganță, pornește, pe tonul pe care vorbea în Madame Frochard, din *Două Orfane* :

— Domnule director general, dumneata dormiai pe guanoaie, în Ploești, (pe) când eu, soră de colonel, lăsam butca la scara Teatrului ca să civilizez creaturile venite aici dela spălătorie— și mă amendezi pe mine ca pe niște ușieri ! Păi, janghinosule, mie mi-a sărutat mâna regele Serbiei— și o să primesc eu pedeapsă dela un simigiu ca tine ?

A luat, apoi, de pe birou, o coală de hârtie, și-a scris demisia, și, oferind-o lui Caraculă :

— Bagă-ți-o în ochi, domnule director general !

Și, odată cu mișcarea colțuroasă pentru a-l trânti hârtia :

— Adevărat : nici din salcie cerc de bute, nici din mojioc om de frunte !

Apoi, către mine, surprins că râdeam :

— Dar tu, mă, picuile, ce râzi ? Te-ai înțeles cu plăcintaru ăsta să vă bateți joc de o artistă ca mine ? Te trec prin perete, acum !

„Grecul”, în vremea asta, făcuse sul din demisia Froșei, și dedese foc la un capăt și, la vâlvătaie, își aprindea țigara —

pe când feciorul, de pe ordin prealabil, aducea pe tablă biscuiți și șampanie.

— Băga-te-ai în... draci, domnule director general! a mai zis bătrâna stagiară — și, stergându-și lacrimile, s'a pus să ațace cu vervă bunătățile pe care le adusese servitorul.

Seara, am prânzit tot la „tața Frosa“, „grecul“ și eu — și am vorbit tot despre *creaturi*, despre colonelul Sarandy și despre regele Serbiei...

HARAPNICUL LUI CEZIANU

Printre oamenii publici împotriva cărora s'a deslănțuit opoziția cea mai acerbă, pe vremuri, de către liberalii întorși din *năuntru* cu apucături de jacobini, a fost Lascar Catargi, șeful partidului conservator — șeful *albilor*, cum li se zicea atunci.

Omul acesta, care-și începuse cariera ca zăpciu în Moldova, o continuase ca ispravnic și, recunoscut pentru energia lui reflectată când era vorba de păstrarea ordinii în epoca aceea de turburări continue, se înălțase, apoi, până la scaunul de sfetnic al Coroanei; — omul acesta avea, în ochii adversarilor de atâtea culori, două cusururi mari, care, de fapt, erau două mari calități: era abil în politică și dușman al năzuințelor nelegitime. De aci porecla de *vulpoi*—pe atunci nu se naționalizase expresiunea: *diplomat* — și calificativul de *reacționar*, ce se dedea tuturor celor cari opuneau zăgaz năvalei „copăierilor“ la cinurile publice, năvală pe care *roșiii* o socotiau îndreptățită întru cât *catindașii* purtau cocarda lui C. A. Rosetti; — și calificativul de *reacționar*, formulă pe care o întrebuițau „isnașii“ cărora Grigore Seruri, Niță Stere și Nae Cavaful, comandiri în garda națională, le ziceau, printr'un eufemism tăios, „baionete inteligente“.

Ce era această constituție, cum era ea, adusă din Anglia, să îmbrace pe român, la care amintirea pașei din Rusciuc era încă recentă; și ce pricepea mahalagiul dela Delea din principiile abstracte ale acestei *Magna Charta*, se vede azi, când, a-

ceiași oameni sau derivatele lor, guvernează cu stare de ase-
diu, cu censură și cu comisii interimare, după ce au trăit cinci
zeci de ani sub regimul ei.

Cine te ascultă, însă ; cine, mai vârtos, te-ar fi ascultat pe
la 1870, când i-ai fi spus că improprietărea lui Cogălniceanu
s'a făcut nu pe moșiile lui Eliade Cărciumărescu ori pe ale
lui Capră, din Teleorman, ci pe ale „ciocoilor” reacționari ; că
așezămintele spitalicești, cu totul gratuite până la liberalii *ge-
nerosi*, au fost fondate cu zestrea nu a lui Costinescu, ci din
averile închinat de boierii „vampiri” ; că moșiile seculariza-
te, ale mănăstirilor, fuseseră dăruite de „strigoii” conservatori,
nu de Niculeștii-Rietz ; că nu legionarii din garda națională
ci guvernul „ruginiților” a făcut, la 1888, a doua improprie-
tărire a țăranilor ; că, deunăzi, în parlamentul dela Iași, „re-
trogradul” Mihail Cantacuzino, nu țăranistul Mihalache, și-a
pus, cel dintâiu, pământul la dispoziția celor de pe front — și
că, nu boierii, ci democrații, cei cu sufletul înodat de al pro-
letarilor dela sate, și-au urnit moșiile dela munte la baltă, de
pe cum își găseau socoteala să le aibă la deal sau la vale !..

Dar așa se scrie istoria : conservatorii, reacționari, fana-
rioți și bizantini, au trăit pururea din sudoarea săracului — pe
când liberalii, amici ai constituției, altruști și robi devotați
ai poporului, și-au deschis pieptul, ca pelicanul, ca să hrănea-
scă mulțimea de nevoiași cari frământă pământul..

„Vulpoiul” bătrân n'avea darul vorbei. Se exprima cu
greu dar lapidar și cu o bonomie prefăcută, care exaspera pe
adversar. Fraza-i, de câteva cuvinte moldovenesti, însă, răs-
turna un discurs elocuent.

La conferința, de patru zile, a lui Delavrancea, liberal a-
tunci, conferință în cursul căreia, cu ocazia dezbaterii asupra
Mesagiului, oratorul numise pe conservatori „piei roșii”, Ale-

xandru Lahovari a trebuit, ca replică, să diserteze, cu verva copioasă, două ceasuri întregi, ca să încheie, la sfârșitul cuvântării, cu dojana, rămasă celebră: „Liberalii vorbesc de pieile roșii dar uită să vorbească de pieile care nu roșesc niciodată!“; — pe când Lascar Catargi, într'o circumstanță la fel, când C. C. Dobrescu, ca să protesteze contra faptului că poliția din Ploești *vorbi*se cam aspru cu un „cetățean indignat“, ocupase cinci ședințe, în care vreme făcuse o incursiune largă prin istorie, dela Tutmes la Ioayola și până la căpitan Costache, c'conu Lascar s'a sculat și, în dialectul de peste Milcov, a răspuns doar atâta:

— Noi, domnilor *mei*, avem, aiasta, treburi pe la departamente — nu putem sta di vorbă *tătă dzîua*. *Reglementul dzîca* că, după ce mântuie vorbitorul, se pune, aiasta, moțiunea, la vot S'o punem la vot — și vom vidè.

La vot, se înțelege că majoritatea nu s'a rostit nici pentru Faraon, nici pentru capul jezuiților — ci pentru.. Căpitan Costache.

Dar era autoritar, bătrânul — și autoritatea lui se impunea fără ca, adesea, să fie nevoie de a se rosti el. Ca exemplu e faptul că, față cu el, în consiliu, nici un ministru nu fuma — nici Jacques Lahovari, *le bouillant Achile*, cum i se știea pentru temperamentul lui excesiv de viu.

De altfel, când era vorba să cheme pe cineva la respectu datoriei, nu se jena să întrebuinteze proceduri de zapciu, ori cine ar fi fost persoana căzută în vină. Așa, într'o seară era convocat consiliul de miniștri. La teatru juca Mounet Sully. Cei doi Lahovari, cari, spre scandalizarea opoziției, făceau amândoi parte din guvern — nu ca acum! — se duseseră la teatru și uitaseră de consiliu.

Catargi vine la minister, expediază hârțiile curente și, când trece în sala de consiliu, constată că lipsesc doi colegi.

— Dar domnii frați Laovaru ? întrebă pe cei de față.

Se cer relații, prin telegraf, prefectului de poliție, și acesta face cunoscut că miniștrii sunt la spectacol. C'conu Lascar, atunci, chiamă pe Scarlat Dimitrescu, telegrafistul consiliului, și-i poruncește :

— Să te duci mata la teatru și să spui domnilor frați Laovaru să poftască la consiliu. Dacă vor să rămâie la comédie, să nu se facă miniștri.

Și a adăugat :

— Mata să nu te intimidezi. Să le spui așa cum zic eu, fiindcă nu vorbești mata — eu vorbesc !

Și bieții miniștri, cât erau ei de Laovaru, au părăsit teatrul la jumătatea actului și au venit la minister ca să facă act de supunere.

Se petrecuse un incident, la Iași. Fleva, leader al opoziției, făcuse o comunicare, pe care o sfârșise, conform tradiției, cu :

— Rog pe d. ministru de interne să-mi comunice amănunte ca să văd dacă e locul să anunț o interpelare.

Lascar Catargi a cerut, telegrafic, relații dela administrația din Iași— pe atunci nu era telefon. Trecuseră două din cele trei zile acordate de regulament pentru ca guvernul să se documenteze, și răspunsul nu sosise dela Iași.

A treia zi, dimineața, ministrul invită pe directorul general ai poștelor și-i supune cazul. Cezianu chiamă la aparat pe prefect și află dela acesta că răspunsul la telegrama în chestiune îl expediase de două zile. A cerut să i se repete, pentru uzul guvernului, și răspunsul l-a adus lui Catargi, odată cu explicația că, făcând o anchetă, a descoperit că factorul însărcinat. încă de atunci, să aducă telegrama la minister, se îmbătase și o rătăcise.

— Să-l pedepsești strașnic pi șoltic, a poruncit bătrânul— și a pornit la Cameră de a răspuns la comunicarea lui Fleva.

A doua zi, chiamă pe Cezianu :

— Ce-ai făcut cu șolțicul eșala, domnule Cezianu?

— L-am dat afară, c'coane Lascare.

— Foarte rău, domnule Cezianu

— ?

— Vezi bine. I-ai pedepsit fîmeia și copchii.

— Să-l amendez, atunci, domnule ministru ?

— Foarte rău, domnule Cezianu. Ștrefuindu-l, mata micșorezi bucata de pîne a familiei.

— Dar ce să-i fac, domnule prim-ministru ?

— Pune-l la scară, bre omule, și trage-i câteva harapnice, ca să învețe minte, șolțicul, să nu mai bea altă dată !

ANCHETA IN FUTURUM

Situația noastră la Paris, după pacea dela București, era lamentabilă. Condițiile în care capitulasem, cu tot eroismul dela Șiret, ne ridicaseră, față de aliați, calitatea de beligeranți. Rămăseserăm învinși, de și camarazi de arme cu învingătorii. Numai ostracismul la care kommandantura germană osândise câteva personalități dintre cele refugiate la Iași ne-a dat puțință să ne reabilităm pe lângă cei cari dictau pacea.

Dintre *deportați*, Take Ionescu era, la Paris, unicul român cu credit în lumea politică. Cu el vorbea Lloyd George; lui 'i se destăinuia Clémenceau cum că, „în fața poporului român, își scoate pălăria; dar în fața celor cari îl guvernează, și-o îndeasă pe urechi”. La prânziurile oferite de el ori la cele unde era invitat el se deslâna firul încâlcitei chestii a orientului — el, cu Venizelos și cu Passici, constituiau comoara din care 'și trăgeau cunoștințele cei cari aveau să judece procesul și să fixeze în tratate, *ne varietur*, poziția noastră, a grecilor și a sârbilor, în Europa care avea să fie.

Ceilalți, d. Jean Th., gener alul Iliescu și, de pe expresiunea caritabilă a bătrânului „tigrul”, „le pauvre Victor Antonesco”, erau acolo numai ca să facă politică internă, ținând vacante niște locuri pe care urma să le ocupe alții.

O problemă se pusese încă dela Iași, în ajunul conferinței: dacă Take Ionescu intră într'un guvern de coaliție, sub egida d-lui Brătianu, devine primul nostru delegat la Versailles. Dacă nu intră, rămâne simplu particular, cum zisese Lascar Catargi într'o împrejurare tot delicată.

La rândul său, șeful conservatorilor-democrați își formulase condițiile: indiferent de cine va forma delegația care va merge la congres, prezidentul consiliului îl va avea în minister dacă formează un guvern *național*, cu elemente din toate grupările, sau, dacă nu — nu.

Nu s'a făcut guvern național, deci Take Ionescu a rămas la Paris simplu *observator*. În această umilă dar mândră calitate, l-au huiduit, pe când trecea în trăsură cu Venizelos, cameloții angajați de *românul* pe care avea să-l expulzeze poliția franceză...

Dar, cu ori fără situație oficială, Take Ionescu era la Paris... Take Ionescu. Vede pe toată lumea, era consultat de corifei și dădea graiu intereselor României prin *La Roumanie*, un ziar pentru a cărui apariție d. Paul Brătășanu, olteanul numai inimă, vânduse cerceii soției.

Pentru motivul acesta și pentru pretexte multe, Take Ionescu trebuia *umbrît*.

În strada Atenei, la 1920, într'un cerc din care făceau parte d. Brătășanu, d. Cancicov, d. Xenii și alții.

Povestește Take Ionescu :

— Mă cam descurajasem la Paris. Îmi pusesem tot sufletul ca să fac pe englezi să ne cunoască. Dela o vreme, observasem că, în conversații cu Lloyd George, premierul britanic mai mult mă privește decât mă ascultă.

Am pus fenomenul pe socoteala oboselei, oboseală naturală la omul care se storsese de vlagă pentru ca țara lui să ție cu demnitate locul pe front. Clémenceau, de altă parte, îmi făcea impresia că, atunci când îmi primia sugestiile, ceda mai mult unui sentiment de comizerare decât argumentelor mele.

A obosit și el, probabil, îmi ziceam, cu toată structura-i de stâncă

Passici, apoi, cu care, de pe indemnul și cu intervenția stăruitoare a primului ministru francez, tratam chestia Banatului, mi se părea că mă lasă să văd cum că recunoaște României dreptul asupra Vârșetului și a Bisericei Albe nu din convingere, ci ca să nu mă mâhnească.

Să fi obosit și el, mă întrebam, sârbul de oțel care de cinci zeci de ani stă pe baricadă?

Cuvântul din urmă al acestui om de stat, la care cea mai de căpetenie însușire era, ca și la Venizelos, un adânc simț al realităților, a fost: toate câte le orânduim, sunt numai teoretice. Protocol nu putem încheia întrucât n'aveți calitate oficială.

Văzându-mă în neputință de a-mi servi țara în mod efectiv, am plecat la Vichy ca să nu mai inspir milă la Paris.

Acolo, într'o zi, 'mi se anunță doi domni necunoscuți: un ziarist din Londra și un industriaș mare din Edinburg.

I-am primit, și, cum era vremea mesei, după primele civilități de circumstanță, m'am coborât cu ei în restaurantul oțelului.

Două oameni încântători.

Veniseră la Vichy, îmi povesteau, pentru cura obișnuită, și profitaseră de prezența unui român, despre care aflaseră că vorbește limba Albionului, ca să ceară informații despre pețitiile războiului nostru.

Seara, m'au invitat ei la masă.

În câteva zile, mâncând împreună, făcând împreună excursiuni și vorbind de toate afară de războiul nostru, ajunsese să ne legăm ca de o veche prietenie. Observasem, însă, un fenomen care mă surprindea : nici marele industriaș nici ziaristul londonez nu erau niște vulturi în materiile care constituiau respectiva lor îndeletnicire profesională. Cel din Edinburg nu posedă cunoștințele de rigoare ca să poată trage legi

generale economice din situația industriei britanice față cu concurența celorlalte țări ; și gazetarul dela metropola Angliei, abia avea informații vagi despre interdependența politicef mondiale.

Și ăștia sunt obosiți, se vede treaba, îmi ziceam în mine.

Dar făcusem o observație : nouii mei prieteni evitau, par'că cu grijă, subiectele a căror dezvoltare s'ar fi făcut în abstract, prin raționament sau prin deducțiune; și se mărgineau la ceea ce, concret, cade deadreptul asupra simțurilor. Așa, fără necesitate pentru înțelegerea unui fenomen, mă aduceau, sistematic, cu întrebările, să citez nume proprii, să fixez date istorice și să le spun cu preciziune cifre.

Altceva : elocuența mea părea că nu-i lovește cu complexul de idei pe care 'l conținea ci mai de grabă cu șirul faptelor, cu înlesnirea de a le debita, și, mai vârtos — ceea ce se vedea că-i surprinde — cu logica, reală sau aparentă, a concluziilor la care ajungeam.

Am vorbit, în câteva zile, de politica de colonizare a românilor ; despre istmul de Suez ; de scandalul din jurul lucrărilor dela Panama ; de imperialismul german ; despre gazele asfixiante și de succesiunea la tronul sultanilor — după ce trecusem în revistă epoca Stuartilor, pe Cromwel, scrisorile lui Meauley, dragostea prințesei de Caraman Chimay cu lăutarul Rigo, moravurile mormonilor americani și despre adâncul simț politic al prințului consort care a pilotat lunga guvernare a reginei Victoria.

La despărțire, după ce ne spunem, reciproc, banalitățile tare se schimbă în asemenea ocazii, industriașul îmi zice, pe pragul ușei :

— Suntem datori, acum, să-ți cerem scuze..

— Și să-ți dăm o explicație, completează ziaristul.

— Scuze și explicații ? mă gândesc eu. Trebuie să fie tare obosiți !

— Ne-am prezentat : eu, ca industriaș...

— Și eu, ca ziarist...

— Ei, oboseala ăstora e adâncă, îmi ziceam în mine. O să fie nevoie să chem pe Obreja.

— Și nu era adevărat, deslușește cel din Edinburg.

— Suntem medici, afirmă ziaristul.

— Atunci, nici Marinescu n'are ce le face! reflectam în mine, când industriașul începe :

— Toți prietenii dumitale din Paris și dela Londra au aflat, cu părere de rău, că, din pricina oboselei războiului, ai pierdut... din agerimea minții — și ne-au rugat să-ți facem un examen discret.

— Care va să zică sunt în plin balamuc, cugetam eu. Și, ca să scurtez momentul, căci devenise penibil, întreb :

— Rezultatul examenului ?

— Fugim de aici, răspunde cel care se dedese drept ziarist, căci, dacă vom mai sta, raportezi dumneata despre.. oboseala noastră mintală..

EUFEMISMUL

Epidemiile, în țările asiatice, sunt considerate, de pe judecata simplistă a populațiunei, ca manifestări inaccii ale lui Alah, ursuz, o vreme, din cine știe ce pricină. Fiind, dar, un fenomen cu cauză determinată, leacul e la îndemâna musulmanului cum îi e narghileaua : înlătură, prin rugăciuni la moschee, motivul de supărare a abrașului de Padișah — și moli-ma se stinge de îndată ce nu mai are pe cine ucide.

E prea complicat să formulez aici, în amănunt, diferitele operații prin care combat turcii epidemia — cum, ca să spun cum se face la noi, e lung. Ar trebui articole multe, poate un volum întreg de epidemiologie populară. Deci, renunț. O s'o schițez, însă, în treacăt :

În orient, se urcă hoguea în geamie ; face pîlnie la gură ca să îndrumeze sunetul în anume direcție, și, recitind versuri din Coran, își urlă rugăciunea în așa registru încât, profesorul, turburat din isichia-i divină, lasă ciubucul și, chemat la datoria-i de a-și ajuta credincioșii, trimite pe pământ ceauși cari să orânduiască măsurile de profilaxie — pe când câinii, zmintiți din huzur, împletesc, cu note sonore, aria pe care o cântă imamul.

Asta, ca măsură de igienă.

Cât pentru statistică, cavașii stăpânirii merg din casă în casă, ciocănesc cu bățul în pragul ușei ca să deștepte pe adormiți, și, pe ton solemn, întreabă :

— Sănătoși ?

Dacă li se răspunde, trec înainte — cu convingerea că Allah s'a milostivit; dacă nu, e semn că locatarii, nerăbdători să aștepte intervenția științei, au pornit spre paradisul lui Mahomed. Intră, atunci, ridică cadavrele și le cară la cimitir plimbând cu ei microbii boalei epidemice în tot cuprinsul semilunei.

La noi, până mai deunăzi, veniau oamenii lui Rietz sau ai respectivului Costinescu și pângăriau gardul cu var. De aci în colo, sănătatea populației rămânea pe mâna subcomisarului: pe mine, mă obliga să țin în curățenie perfectă până și locul discret unde se duce regele fără suită — pe când porcii dumitale, în fundul grădinei, și lăturile dela cârnățaria vecinului trimiteau infecția la toate vânturile.

Acuma, în urma unor convenții internaționale, ministrul străin din localitatea contaminată comunică faptul, telegrafic, statelor pe care le reprezintă și serviciul sanitar închide granițele, afară de un singur punct, pentru proveniențele din localitatea bântuită și pune felceri să supravegheze pe suspecți atâta vreme câtă 'i trebuie microbului ca să incubeze. Cu chipul acesta, boala se priponește în lazaret — și ciumatul, dacă nu-și lasă oasele în mâna felcerului, intră în țară sănătos și curat ca un prunc botezat de Corneliu Codreanu.

Că nu toate statele în care izbucnește epidemia declară fenomenul, sau că, de la primul caz produs, până să prindă de veste autoritatea respectivă ca să dea alarma, purtătorii de vi-brioni au vreme să se plimbe prin Europa — sunt împrejurări care scapă serviciului sanitar, ori câtă haină vigilență pune, în circumstanță, doctorul Kaminski și cei, din străinătate, însărcinați, ca el, să juguleze epidemiile.

Nu știu cum va fi fiind acum, fiindcă profesiunea de scriitor, de și nu întotdeauna salubră, nu prea are raporturi cu

serviciul de igienă al ministerului sănătății ; dar într'o vreme, pe la 1894, aveam ca director al serviciului sanitar pe bătrânul Felix, om pregătit, mai mult decât mulți dintre cei cari 'i au succedat, pentru greaua sarcină de a priveghia viața oamenilor și a vitelor.

Capabil foarte, activ și conștiincios, doctorul Felix, însă, se resimția încă de originea-i îndepărtată : era fricos — și, ca toți cei cari n'au încredere în sine, o lua de sus, uneori, cu interlocutorul, pentru ca, dacă-l intimida, să savureze voluptatea de a-l fi terorizat ; iar dacă întâmpina rezistență, să coboare el tonul, căci, dela registrul la care-l ridicase, avea de unde, până la satisfacția de a constata că e la nivel normal, nivel dela care nu se mai simția că 'i é frică.

Se produsese, în anul acela, câteva cazuri de holeră, la Brăila ; apoi, altele, la Călărași ; și, pare-mi-se, unul sau două chiar în București. *Timpul*, organul oficios al conservatorilor la guvern, înregistrase faptul, ca pe oricare eveniment—când ne pomenim, în redacție, cu directorul general al serviciului sanitar :

— Cine a dat informația privitoare la holeră ? întrebă doctorul Felix, dela ușă, fără să dea „bună ziua“, și pe un ton care a făcut pe Ion Gorun să tresară, Ion Gorun al cărui aparat auditiv era foarte departe de a fi sensibil.

— Eu am redactat-o, răspund, ridicând glasul cu o octavă mai sus decât doctorul, fiindcă și urechia lui era obtuză.

Felix, surprins că se găsește o notă mai înaltă decât cea cu care voia să ne mateze, ia un bemol, și, tot dela ușă, ne face școală că informația, dată așa de brutal, ar putea să alarmeze lumea.

— Și, întreb eu, cocoțat tot pe registrul de cap, și, dacă se alarmează, ce e ? O să ia măsuri mai din vreme și mai riguroase.

— Da, replică doctorul, coborându-se spre normal, dar se zăticnește viața economică.

— Spunând oamenilor să se ferească de moarte ? întreb eu, păstrând, într'adins, nota care-l dezarmase. Mai bine e să le ascundem adevărul și să lăsăm să se molipsească toată țara ?

— Nu, dragă, mă deslușește Felix, în notă blajină de astă dată și făcând primul pas spre biuroul meu ; nu zic că nu trebuie spus adevărul, ci că formula în care se face cunoscut faptul să fie redactată în termeni care să trezească grija pentru precauțiune-fără să zăticnească spiritul public.

— Înțeleg eu, domnule doctor, încheiu, ca să sfârșesc cu inoportunul ; înțeleg eu : dumneata zici : baba Rada — ca să nu zici : Rada baba.

— Nu, ripostează doctorul, pe ton amical, poate ceva chiar dincoace de nuanța aceasta ; nu. Dar epidemia dela Călărași, nici nu e holera. Cluj / Central University Library Cluj

— Dar, intervine Grigore Ventura, care nu găsia subiect de articol și era ațos, dar ce e doctore, atunci, boala asta, care începe cu pântecăraie și sfârșește cu „vecinica pomenire ?“

— *Este gastroenterită intestinală cu terminațiune letală*, răspunde Felix — și fuge ca să nu intre și el în concertul de hohote cu care i-a fost primită coafura grotescă a scârnavei holere.

EROII DIN TUEA

Vocabularul, a suferit și el un răjshin în timpul cataclis-
mului din care abia eșirăm. Unele cuvinte, mai ales, au pier-
dut cu desăvârșire înțelesul logic. Așa, se zice „invalid“ de
război soldatului care a pierdut o ureche ori și-a scrântit, vre-
melnic, un picior — și „erou“ ori cui a tras ori nu cu pușca,
și, din întâmplare, a primit un glonț de Mannlicher, care l'a
trimes *ad patres*. De aceea, limba, destul de complicată și în-
ainte de conflictul sângeros, s'a mai complicat o toană, după
războiu, cu adjective întrebuințate anapoda; cu denumiri de
instituții create *ad-hoc*; cu traduceri *libere* și cu transpuneri
din vechiul lexicon.

Altădată, *invalid* era omul care pierdea în luptă, stăruiind
sub ploaia de gloanțe, până la cel din urmă mijloc pentru a-și
agonisi cele trebuincioase vieții — de aceea societatea 'l lua,
cu recunoștință, în sarcina ei; iar *erou* se zicea bravului, care
cu puțință de a se pune la adăpost, se arunca în vultorea in-
fernală, de unde, plătind cu viața, smulgea biruința.

Pe aceștia istoria îi înregistra la loc de cinste iar neamu-
rile-i proslăveau ca pe salvatori.

Acuma, certificatul de parțială invaliditate este cerut impe-
rios, ca condiție de admisibilitate, pentru debitele Regiei, pen-
tru restaurantele gărilor și pentru multe din funcțiunile pu-
bliche, măsură ce dă foștilor soldați vopsea postumă de mer-
cenari și constituie, împotriva tuturor legilor bunului simț,
monopol în favoarea unei categorii și în paguba altei categorii

de cetățeni. Căci, preferința ce se acordă unui șchiop, de exemplu, numai pentru că a eșit neestetic din război, este o nedreptate, în ultimă analiză, față de cel care și-a făcut datoria, poate cu mai mult zel, dar a avut nenorocul să-l surprindă pacea cu amândouă membrele inferioare.

Așa cu „luptătorii“, așa cu „veteranii“, așa cu „eroii“.

Batalionul de gardă la Sinaia serba, nu-mi aduc aminte ce eveniment din viața ostășească, pe la 1880. Ofițerii, întruniți la Caraiman, prânziau, în atmosfera veselă căreia tinerețea îi dă o culoare trandafirie, atât de râvnită mai târziu.

Comandantul batalionului își rostise speech-ul; căpitanul „cel mai vechiu în grad“ răspunsese reglementar — și lumea, acum, căuta, voios, recordul paharelor de șampanie, ieftină, pe atunci, chiar când era bună.

Hubsch, șeful muzicilor militare, în uniformă de maior, era ocupat să studieze anatomia unui curcan uriaș, care ocupa bună parte din suprafața mesei, din care pricină, cu toată recunoscuta-i promptitudine pentru replică, nu prea dedia atenție la rachetele de glume care scânteiau peste capul lui.

Pe la o vreme, un locotenent sglobiu pornește o disertație, ca să-l provoace pe muzicant la una din acele riposte caracteristice care-l au făcut celebru printre contemporani:

— Eu nu pricep, începe locotenentul, de ce vă dă grade militărești și vă îmbracă în uniformă pe dumneavoastră, toboșarii.

Hubsch, cu scalpelul, făcea autopsia curcanului, care-și oferia suculentele-i reliefuri.

— La războiu nu mergeți, continuă agentul provocator.

Hubsch înfige, nervos, o piesă de curcan în firida gurei, și, până să încheie operația cu care să-i dea drumul pe gărlieciu, privește sanchiu pe locotenent.

— Sau, continuă ofițerul, din ce în ce mai hotărît să-l scoată din răbdări pe artist, dacă mergeți, bateți toba înapoia frontului.

Hubsch, sătul, în fine, se dă învins de bogăția nesfârșită a mușchilor curcanului, și, după ce întrebuintează toate cele patru laturi ale șervetului ca să facă toaleta mustății sale cu supliment, răspunde, ca și cum până aci ar fi fost în dialog susținut cu lotenentul :

— *Fezi pine. Tumta*, dacă mori la războiu, face la *tumta* monument ; dacă întoarce chior, *te dai penzie*. Eu, dacă mori acolo, toată lumea zice : *pine* făcut la el ! Ce căuta neamț ala, cu flașneta, la războiu ? Așa trebuie — fir'ar a *tracu* la *zumlui* !

Și, ca încheiere, către locotenent :

— Înțeles ?

— Am înțeles, răspunde, răsând, ofițerul.

— *De lausi* ! sfârșește Hubsch, plasând o locuțiune, foarte la modă pe atunci.

SFÂRȘIT

CUPRINSUL

	<u>Pag.</u>
Protocolul	3
Trăiască Sultanul!	9
Captanul	15
Un act de stare civilă	21
Ce țară, Domnule!	27
Coadele lui Take Ionescu	31
Războiul pacinic	37
Aici suntem !...	41
Budalale și Caradale	45
Chicița lui C'conu Mitiță	49
Rămășagul	55
Porcarul dela Sinaia	61
Porumbelul vorbitor	65
Piatra filosofală	69
Catării la paradă	73
Regulamentul Teatrului Național	77
Harapnicul lui Ceziașu	85
Ancheta în Futurum	91
Eufemismul	97
Eroii din Tuela	101
